

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XXIV.

Fasciculus 2.

BOTH ÖDÖN

**A stuprum violentum
a kései feudális magyar büntetőjogban
(1790—1848)**

SZEGED

1977

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY, JENŐ SZILBEREKY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR, SZILBEREKY JENŐ

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

I.

AZ ERŐSZAKOS NEMI KÖZÖSÜLÉS FOGALMA ÉS MEGJELENÉSI ALAKJAI

a) A feudalizmus korában alkotott magyar törvények nem határozták meg az erőszakos nemi közösülés (*stuprum violentum, vis pudicitiae illata, virginum defloratio ac mulierum violatio, coactio ad libidinem*) fogalmát, mai szakkifejezéssel élve, törvényi tényállását. E helyett megelégedtek azzal, hogy az ilyen utálatos (*detestabile*), szerfelett nagy (*enorme*) és gyalázatos (*turpe*) vétek (*vitium*) elkövetőjét rablóként (1514: 47. tc.), gyilkosként (László I. 32. tc.), főbenjáró, azaz halálbüntetéssel (*poena capitalis*, 1522, helyesen 1521: 36 tc.) büntetni rendeljék.¹ Ilyen körülmények között a jogalkalmazókra várt az a feladat, hogy joggyakorlatukban, mintegy szokásjogi érvénnyel kialakítsák az erőszakos nemi közösülés fogalmi elemeit. Tevékenységükben a kései feudalizmus idején támogathatták őket és minden bizonnyal legalább tudatukon keresztül áttételen hatottak rájuk a Corpus Juris Hungarici függelékébe először a XVII. század végén Szentiványi Márton által felvett, Alsó-Ausztria részére 1656-ban kiadott Forma Processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalisnak,² valamint a II. József által rövid időre hazánkban is életbe léptetett, már 1788-ban magyar nyelven is publikált, Sanctio Criminalis Josephinának a rendelkezései,³ az 1795., az 1827. és az 1843. évi büntető törvénykönyv-javaslatok szövegei,⁴ továbbá a kor magyar büntetőjogi szakíróinak tanításai.⁵

¹ A törvényhelyekre a Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytár 1000—1895 Millenneumi Emlékkiadás alapján hivatkozunk.

² A következőkben Praxis Criminalis, amelyre a Corpus Juris Hungarici... (Buda, 1779) 2. kötetének függelékében közölt szöveg alapján utalunk.

³ Közönséges törvény a vétkekről, és azoknak büntetésekről (Buda, 1788), (a következőkben Közönséges törvény).

⁴ A törvénykönyv-tervezetek és a jegyzetekben általunk használt rövidítéseik: Codex de delictis eorumque poenis pro tribunalibus Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum per Regnicolarem Juridicam Deputationem elaboratus (Pest, 1807), Codex de delictis (1795); Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet (Budapest, 1971) függeléke, Hajdu; Opinio Excelsae Regnicolaris-Deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam Articuli 67: 1790/1 elaboratis Systematicis Operatis Articulo 8. 1827. exmissae, circa Objecta ad Deputationem Juridicam relata. IV. Codex de Delictis eorumque Poenis (Buda, 1830). Codex de delictis (1827); Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet II. rész. Anyaggyűjtemény (Budapest, 1896), Fayer.

⁵ Az általunk is felhasznált művek és rövidítéseik a jegyzetekben: Bodó Mátyás: Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricas in partes duas divisa (Pozsony, 1751), Bodó; Huszty István: Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus hungaricum compositus (Eger, 1778³) 1—3. kötet, Huszty; Vuchetich Mátyás: Institutiones iuris criminalis hungarici (Buda, 1819), Vuchetich; Szlemenics Pál: Elementa Juris Hungarici Judiciarii Criminalis (Pozsony, 1833³), Szlemenics (1833); Szlemenics Pál: Fenyítő törvénytörvény magyar törvény (Pest, 1847²),

A *Praxis Criminalis* 75. cikkelye értelmében, amelyre vádiratukban (*fiscalis actio criminalis*) a szegedi tiszti ügyészek is hivatkoztak,⁶ a törvénykönyv által kimondatlanul a nemi erkölcs ellen irányuló bűncselekmények közé sorolt erőszakos nemi közösülés büntettét (*crimen coactionis ad libidinem*) az követi el, aki tisztességes szűz, özvegy vagy házasságban élő nőt erővel (*vi* vagy fenyegetésekkel, *minis*) és akarata ellenére nemi közösülésre (*ad copulam carnalem*) kényszerít.⁷

II. *József Büntető törvénykönyve* elhagyja ugyan a tisztességes megszorítást, amennyiben minden korlátozás nélkül „*valamelly Aszszonyi személyt*” minősít a bűncselekmény passzív alanyának. E szöveghely szerint tehát bármely nő ellen elkövethető az „erőszakos szeplősítés”, ha a tettes a sértettet („*hogy testével vissza-élyen*”) nemi vágya kielégítésének szándékából a) erőszakosan megkötözi, b) bűnsegédek közreműködésével ellenállásra képtelen állapotba hozza, vagy ha c) „*halált-szerző*” fegyverek felmutatásával, fenyegetéssel kényszeríti arra, hogy eltűrje a szeplősítést és őt ilyen állapotban „*valósággal meg-is szeplősíti*”, de a „*visszaélés*”, valamint a következetesen használt „*megszeplősítés*” kifejezések arra a következtetésre is lehetőséget adnak, hogy ez a bűncselekmény a férj által felesége, nem tisztességes nő ellen pedig senki által sem követhető el, vagy ha — kivált az utóbb említett sajátosságú személy ellen — esetleg igen, jóval enyhébb büntetéssel fenyegetetten. Némileg gyengíti e következtetés erejét az a körülmény, hogy a kódex az „*egyenesen az Embernek betsületét, és szabadságát illető vétkek*” között rendelkezik az „*erőszakos szeplősítés*” tárgyában, ahová még a patvarkodást (hamis vád), emberlopást, nőrablást és a törvénytelen tömlöcözést utalja.⁸

Az 1795. évi *Büntető törvénykönyv-tervezet* szerint bárkinek beleegyezését nem adó személlyel vagy erővel kikényszerített tényleges közösülése (*formalis concubitus*) minősül erőszakos paráználkodásnak (*stuprum violentum*), amely a polgárok javait, lehetőségeit és szabadságát (*bona, facultates libertatemque civium*) veszélyeztető, sértő (mint amilyenek még a rablás, emberrablás, nőrablás, lopás, tolvajok pártolása, csalás, okirat- és pecséthamisítás, levéltitok megsértése, gyújtogatás) és nem az erkölcsök megrontására (*in morum corruptelam*) irányuló bűncselekmények (pl.: istenkáromlás, házasságtörés, vérfertőzés, kettős házasság, természetelleni fajtalankodás, nem házastársak közötti egyszerű nemi közösülés) közé tartozik. Elkövethető ez a bűncselekmény 1. a tényleges elhálást kieszakozló erőszakkal: a) a sértett erőszakos megkötözésével vagy bűntársak segítségével ellenállásra képtelen állapotba hozásával, illetve b) halált okozó fegyverekkel való halálos fenyegetésekkel és 2. csak közösüléssel is, ha ezt örült, részeg, esztét veszített, elerőtlenedett, alvó, serdület-

Szlemenics (1847); Szokolay István: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bírának s ügyvédek számára* (Pest, 1848), Szokolay; Felhasználjuk még a feudális magyar büntetőjog időben legutolsó összefoglalójának a művét is, nevezetesen Pauler Tivadar: *Büntetőjogtan* (Pest, Buda-Pest, 1872—3) 1—2. kötetét, Pauler.

⁶ Pl.: *Iratok 1805. július 9.* Szeged szabad királyi város bünyenyítő, másként rabokat ítélő törvényszékének a Szegedi Állami Levéltárban őrzött irataira *Iratok* jelzéssel, valamint az év, hó, nap megjelöléssel, protocollumaira, jegyzőkönyveire *Jkv.* rövidítéssel és a bejegyzés évének, számának, hónapjának, napjának a feltüntetésével hivatkozunk.

⁷ *Praxis Criminalis* 35. 1. Hogy az erő fogalmába beleértendők a — nyilván súlyos — fenyegetések is, kiténik a perbefogottnak felteendő kérdések egyikéből. Eszerint tudakolozni kell, hogy vajon az elkövető nem fenyegetésekkel támadt-e a sértettre (... *minis*... *agressus* sit?).

⁸ *Közönséges törvény* 62—63. 1.

len vagy legyőzhetetlen tévedésben levő, összefoglalva ma úgy mondanánk, akaratnyilvánításra képtelen személyekkel (*personis furiosis, ebriis, mente captis, viribus destitutis, dormientibus, impuberibus, in errore constitutis*), hajtja végre a tettes. E deliktum passzív alanya a javaslat rendelkezései értelmében — kivéve alighanem a feleséget, ha férje követi el rajta ezt a cselekményt⁹ — bárki lehet, tisztességes és nem tisztességes nő, sőt férfi (*mas*) is, bár a tisztességes nők megszeplősítőinél (*viatores personarum honestarum*) a nem tisztességes nőkkel erőszakosan közösülők (*violenti meretricum stupratorum*), az erőszakos nemi közösülés privilegizált változatának elkövetőiként, enyhébben büntetendők. Hogy a nem tisztességes nőkkel kapcsolatosan valóban privilegizált esetről van szó, maga a javaslat bizonyít, amennyiben a szajháságról az enyhítő körülmények felsorolásánál természetesen már nem tesz említést, idevágóan csupán az előzőleg megröntött, megszeplősített állapotról szól.¹⁰

Az 1827. évi Büntető törvénykönyv-javaslat a jelek szerint ismét csak a tisztességes nőket veszi különös védelmébe, hiszen következetesen a megszeplősíteni, megrontani (*vitiare*), illetve megszeplősített, megröntött személy (*vitata persona*) kifejezésekkel él. Annál feltűnőbb ez a megszorítás, mert ez a tervezet sem az erkölcsök megrontására (*in morum corruptelam*) irányuló deliktumnak minősíti az erőszakos nemi közösülést (*vis pudicitiae illata*), hanem a nőrablással együtt az embernek veleszületett jogait (*jura connata hominis*) sértő bűncselekmények közé iktatja, ahová még az élet, egészség, testi épség elleni deliktumokat és a hamis vádat sorolja. Az erőszakos nemi közösülés tettese — rendelkezései értelmében — csak az lehet, aki nőt a) veszedelmes fenyegetésekkel, b) erőszak alkalmazásával vagy c) érzékeinek csalárd megzavarásával olyan állapotba hoz, hogy a bujaságnak ellenállni képtelen legyen és még is szeplősíti őt. Ez a javaslat általánosabban határozta meg az „erőszakkal” kényszeríthetőség fogalmát (fizikai erőszak alkalmazása, fenyegetés, csalárdul akaratnyilvánításra képtelen állapotba hozás), mint az 1795. évi tervezet, ugyanakkor azonban az elkövetőtől függetlenül akaratnyilvánításra képtelen nőket előírásai szerint már semmiképpen sem illetné meg az itt szabályozott különleges védelem.¹¹

Az 1843. évi Büntető törvénykönyv-tervezet nem tesz különbséget tisztességes és nem tisztességes nők között, általában minden nőt védelmébe vesz, kivéve a feleséget férjével szemben, mert hiszen alaprendelkezései szerint csak az lehet tettes, aki valamely nőt „tettleges erőszakkal” vagy olyan fenyegetéssel, amely a fenyegetettnek vagy pontosan meghatározott körön belül hozzátartozóinak testére, életére másként el nem hárítható súlyos veszélyt helyez kilátásba, kényszerít arra, hogy „véle házasságon kívül közösködjék” (200. §). Az erőszakot, fenyegetést alkalmazó tettellessel azonosan büntetendő az is, aki valamely nőt, hogy vele közösülhessen, szerek beadásával szándékosan ellenállásra képtelen állapotba hozott és ilyen állapotában közösült vele (201. §). Privilegizált bűncselekmény elkövetőjeként büntetni rendeli a javaslat azt a házasságon kívül közösülő férfit is, aki a nőnek tőle független örültségi vagy más öntudat nélküli állapotával él vissza (205. §), illetve „álnokul” férjének színleli magát, amely még enyhébb bűncselekménynek számít (206. §). Rend-

⁹ Erre következtethetünk abból, hogy a tervezet szerint enyhítő körülmény, ha a megerőszakolt nő hajlandó a tetteshez férjhez menni. *Codex de delictis* (1795) 74. 1.; *Hajdu* 485. 1.

¹⁰ *Codex de delictis* (1795) 73—74. 1.; *Hajdu* 483—484. 1.

¹¹ *Codex de delictis* (1827) 55. 1.

kívül jelentős újítként a tervezet meghatározza azt is, hogy mi tekintendő az erőszakos nemi közösülés kísérletének, illetve befejezett alakzatának. Kísérlet állapítandó meg, ha az elkövető a nőt erőszakkal, fenyegetésekkel vagy szerek beadásával már ellenállásra képtelenné tette, de mások megakadályozták abban, hogy bűncselekményének befejezett változatát kövesse el, amire csak akkor kerülhet sor, „midőn a nemző részek már valósággal egyesítették” (202—3. §). Ugyancsak számottevő reformként a javaslat kimondja, hogy az erőszakos nemi közösülés általában vagy a sértett, vagy asszonytól férje, leánytól szülői, „törvényes gondviselői” magánindítványára üldözendő, ha azonban a sértett halála vagy örültsége következett be, illetve nyilvánosan és közbotránkoztatással vagy vérfertőzéssel követték el, már hivatalból kell eljárni (208. §).¹²

Áttérve a XVIII. századi magyar jogtudomány állásfoglalásainak ismertetésére, Bodó Mátyás szerint erőszakosnak számít az olyan paráználkodás (*stuprum*, ami a korabeli büntetőjogi felfogás szerint önmagában nem más mint büntetés terhe alatt ugyan, de csak nem házasság között tisztességes nő beleegyezésével végrehajtott coitus¹³), amelyet férfi szűz, özvegy vagy házasság nélküli ellátása és egyet nem értése ellenére erőhatalom (fizikai kényszer és fenyegetések¹⁴) alkalmazásával kényszerít ki.¹⁵ Nem az erőszakos nemi közösüléssel, hanem a stuprummal kapcsolatban hangot ad annak a véleményének is, hogy fejével felel, aki nem törvényes korú leánnyal, esztét veszítet (mente capta), eszelőssel (maniac), örültséggel (furiosa) és más hasonló sajátosságú, közelebbről azonban nem minősített nővel paráználkodik, mert ezeknek hiányzik az értelme és ezért az ilyen tilalmas aktushoz nem járulhatnak hozzá, következtetésképpen inkább erővel, mint beleegyezéssel (*vi potius, quam consensu*) elkövetettnek minősítendő a cselekmény.¹⁶ A nem tisztességes nő megerőszakolásának megítélésével kapcsolatban nem foglal egyértelműen állást, pusztán két nézetet ismertet. Az egyik szerint ez is főbenjáró vétek és ennek megfelelően büntetendő, a másik viszont csak rendkívüli büntetés (*poena extraordinaria*) alkalmazásának adna helyet.¹⁷

Husztly István fogalmi meghatározása szinte szó szerint megegyezik Bodó Mátyáséval, csupán a tisztességes nővel végrehajtható nemi közösülés megjelölésére fenntartott stuprum műszó helyett a testileg, érzékileg egyesülni (*car-naliter commiscere*) ígét használja.¹⁸ Ebből igen erős fenntartással arra is lehetne következtetni, hogy nem tisztességes nő ellen sem teljesen kizárt e bűncselekménynek az elkövetése, de ellenmond ennek az erőszakos nemi közösülés bűntettének megjelölésére a szerzőnek *vis pudicitiae illata* műkifejezése. Nem tér ugyan ki a serdületlen, elmebeteg stb. nők sérelmére elkövetett közösülés problémakörének tárgyalására, de ez nem rekeszti ki teljesen annak lehetőségét, hogy ne tekinthetné erőszakosnak az ilyen természetű cselekményeket, mert hiszen nála sem marad el a fogalmi elemek közül a nő egyet nem értése, valamint más helyütt annak hangoztatása, hogy az örült, esztelen, serdületlenség (*furiosus, amens, impuber*) személyeknek nincs ítélőképességük, értelmük (*judicium, intellectus*),¹⁹ ez pedig elengedhetetlen feltétele az egyetértés vagy egyet

¹² Fayer 56—57. l.

¹³ Bodó 254. l.

¹⁴ Bodó 263. l.

¹⁵ Bodó 260. l.

¹⁶ Bodó 255. l.

¹⁷ Bodó 262. l.

¹⁸ Husztly 3. k. 95. l.

¹⁹ Husztly 3. k. 34. l.

nem értés lehetőségének. Szerzőnk útmutatást kíván még adni arra is, hogy mikor válik befejezetté a bűncselekmény, vonatkozó szöveghelye azonban — megítélésünk szerint — két megoldásra ad lehetőséget. Annyi feltétlenül bizonyos, hogy kísérletet kell megállapítani, ha a hímvesző még nem hatolt be a méhhüvelybe, de hogy befejezetté váljon a cselekmény — legalább igen valószínű — a mag kilövelése (*ejaculatio seminis*) sem maradhat el.²⁰

Vuchetich Mátyás azt az álláspontot foglalja el, hogy az erőszakos nemi közösülés (*stuprum violentum*) fogalmát csak az olyan tilalmas közösülés (*coitus illicitus*) meríti ki, amelynek az elkövetésére erővel és kényszerítéssel (*vi et coactione*) tisztességes nő (*foeminae honestae*) sérelmére kerülhet sor.²¹ Magyarázatában megemlíti azt, hogy a férj felesége ellen nem követhet el erőszakosnak minősülő nemi közösülést, és hogy az erővel és kényszerítéssel fogalmi elemek alatt nemcsak az abszolút, az ellenállási képességet teljesen megtörő fizikai, hanem az akaratot hajlító pszichikai erő, a megtámadott nő élete, testi épsége ellen kilátásba helyezett, a kérlelésnél, sürgetésnél (*vis grata*) több, súlyos fenyegetések (*minae capitales*), korabeli értelemben használva a műkifejezéseket, akár a *vis absoluta*, akár a *vis compulsiva* alkalmazását érti. Nem túl könnyen szánhatta el magát kora neves egyetemi professzora arra, hogy a „tisztes nő” megszorítással éljen. Bár jól látja, hogy ez a bűncselekmény nem csupán a női szemérmert sérti, mivel azonban a hangsúlyt a szemérmesség, erkölcsösség (*pudicitia*) védelmére helyezi, a nem tisztességes nőt mégis kizárja a lehetséges passzív alanyok köréből. Teszi ezt annak ellenére, hogy az erőszakos nemi közösüléssel és a nőrablással kapcsolatos mondandóit nem a nemi erkölcs, hanem az ember veleszületett jogaira (*iura connata hominis*) sérelmességük miatt az élet, testi épség, egészség és becsület elleni deliktumok között tárgyalja. Tágítja viszont saját fogalmi meghatározását, midőn e bűncselekmény körébe utalja a fiúgyermeken (*puer, nem puella*) erőszakosan végrehajtott természetelleni fajtalanságot (*sodomia*) is.²² Meghatározásában nem tesz ugyan kifejezetten említést arról, hogy ez a deliktum csak a sértett nő vagy fiú akarata ellenére követhető el, elemzése közben azonban már külön hangsúlyozza ezt. Az akaratnyilvánításra képtelen személlyel erőszak alkalmazása nélkül elkövetett paráználkodást mégsem minősíti erőszakos nemi közösülésnek, hanem ehelyett az alvókon, részegeken, örülteken, gyengeelméjűeken vagy serdületleneken (*in dormientibus, ebriis, furiosis, dementibus, aut impuberibus*) végrehajtott nem akaratlagos (*non voluntarium*) *stuprum* megállapítását véli indokoltnak, melynek sokkal enyhébb a büntetése.²³ Felfogása szerint az erőszakos nemi közösülés befejezett bűncselekménnyé csak akkor válik, ha nem marad el az élettani értelemben vett közösülés, a nő méhébe (*in uterum*) valószínűsítve (*reapse*) hímveszővel a mag bejuttatása (*immissio seminis*) sem.²⁴

Korszakunk legsikeresebb büntetőjogi szakkönyvírója, Szlemenics Pál, akinek műve 1817—1847 között három latin és két magyar nyelvű kiadást ért meg, alig tér el Vuchetich Mátyás tanításaitól. Erőszakos nemi közösülés (*stu-*

²⁰ Huszty 3. k. 97. l. A nem egészen egyértelmű szöveghely így hangzik: *defloratio est virginitatis amissio, quae amittitur perfractioe eugii (nem hyminis), quod fit impositione membri virilis statim, ante, et absque ejaculatione seminis, qua delictum consummatur.*

²¹ Vuchetich 267. l. Pars II. Caput II. De delictis..., quae iura connata hominis laedunt.

²² Vuchetich 268—270. l.

²³ Vuchetich 308—309. l.

²⁴ Vuchetich 268., 270. l.

prum violentum, vis pudicitiae illata) alatt azt a bűncselekményt érti, „mellyel tisztességes leány vagy asszony komoly és állhatatos ellentállása mellett erőszakkal testi közösülésre (*commercium carnale*) kényszerítették”.²⁵ Álláspontja szerint ez a deliktum rendszerileg is a „szemérmünket érdeklő büntettek” közé tartozván, csak tisztességes nő ellen követhető el, mert „az asszonyi szemérem megsértése” miatt esik rendkívül súlyos beszámítás alá a cselekmény. Külön kitér a kényszerítés, valamint a komoly és állhatatos ellenállás kérdésére. Az a véleménye, hogy a pusztá fenyegetőzés, amely nem veszélyezteti közvetlenül a fenyegetett nő életét vagy testi épségét, nem meríti ki az erőszak fogalmát, amelynek megállapíthatóságát kizárja az is, ha a nő csak színleli az ellenállást vagy ingadozik abban. Nem minősíthető erőszakos nemi közösülésnek, ha valaki esztelen, együgyű, alvó, részeg vagy csalárdsággal rászédett nővel — nyilván egyszerűen — csak paráználkodik, bár ez a bűncselekmény súlyosabb mint a stuprum alapesete, amelyhez mindkét érdekelt beleegyezése szükséges feltétel. Idevágóan 1833-ban két vonatkozásban is egyértelműbben fogalmaz, amennyiben álomba merült, bódult, kábított, semmi esetre sem csak szundikáló nőkről szól és az együgyűek helyett az olyan személyekkel végrehajtott közösülésről is megemlékezik, akik értelmük teljes használatának még nem örvendhetnek.²⁶ Ahhoz, hogy a befejezett alakzatért feleljen a tettes, cselekményének „nem csak valónak és szántsándékosnak, hanem végrehajtott testi közösülés által teljesedésbe mentnek is szükség lennie”, amely a mag beeresztésével (*immisione seminis*) következik be.²⁷

Inkább csak az 1878: V. tc.-hez, az első hatályos magyar Büntető törvénykönyvhöz vezető út érzékeltetése, mint saját témánk szempontjából van jelentősége annak, hogy legalább vázlatosan megemlékezzünk Szokolay Istvánnak és Pauler Tivadarnak az erőszakos nemi közösüléssel kapcsolatos nézeteiről is. *Szokolay István* nem definiálja az erőszakos nemi közösülést, amellyel „a nő jogai, becsülete, jövődjé, tetemesen sértetik”, ehelyett megelőgszik az 1843. évi Büntető törvénykönyv-javaslat vonatkozó intézkedéseinek — azokkal lényegileg egyetértő — futólagos ismertetésével.²⁸ *Pauler Tivadar* szerint az erőszakos nemi közösülés (*stuprum violentum, Nothzucht*) nem más, mint „valamely, kiválólag tisztességes nőszemélynek kényszerítése, házasságon kívüli elhálásra”. Közbevetőleg itt jegyezzük meg, hogy a „törvényhaszonszerűség elveire” (analógia) hivatkozással nem hagyná büntetlenül azokat sem, akik tényleges hozzájárulásuk nélkül öntudatlan állapotban levő (alvó, elájult, teljesen részeg, őrült stb.) személlyel közösülnek, a nem törvényes korú „beleegyező” leányok vonatkozásában pedig egyenesen a halálbüntetést javalló Bodó Mátyásra utal. Az az álláspontja továbbá, hogy az erőszakos nemi közösülés tettese csak férfi, bűntársa nő is, passzív alanya viszont kizárólag — „kiválólag tisztességes” — nő lehet, kivéve az egyébként tettesnek számító férj feleségét. A véghezviteli magatartás kifejtéséhez az szükséges, hogy 1. az elkövető(k) a nőt fizikai erőszak, veszélyes fenyegetések által, illetve érzékeinek csalárd elkábításával ellenállásra képtelen

²⁵ Szlemenics (1847) 120. l., illetve ugyanígy latin nyelven Szlemenics (1833) 145. l.

²⁶ Szlemenics (1833) 145. l.: *cum persona ... somno sopita, ... vel pleno rationis usu nondum gaudente.*

²⁷ Szlemenics (1833) 145—147. l. Pars II. Caput II. Sectiuncula III. *De delictis, quae castimoniam respiciunt.* Szlemenics (1847) 119—121. l. II. Rész. II. Értekezés. III. Szakasz. *A szemérmünket érdeklő büntettek*ről.

²⁸ Szokolay 317—320. l. II. Rész. V. Fejezet. *Erkölciség körüli büntettek. 2. Paráználkodás és erőszakos közösködés.*

állapotba juttassák) és 2. a tettes a nővel e helyzetében akarata ellenére jogellenesen közösüljön. Ha az „elhálás” elmarad, az erre irányuló jogtalan cselekmények a szándéklott bűncselekmény kísérleteként veendőek figyelembe. Véleménye szerint „sulya e büntetnek nemcsak a nemi ösztön jogellenes kielégítésében, hanem a női szemérem és becsület durva megsértésében, a személyes szabadságnak tetteles bántalmazásával, s az emberi méltóság lealacsonyításával járó, erőszakos megtámadásban áll”.²⁹

Összefoglalva az erőszakos nemi közösülés fogalmának meghatározásával és megjelenési alakzataival kapcsolatosan kialakult korabeli országos felfogást, mindenekelőtt az állapítható meg, hogy e bűncselekmény „passzív alanya” csak nő lehet. Férfi sérelmére csupán az 1795. évi Büntető törvénykönyv-tervezet, fiúgyermek ellen pedig kizárólag Vuchetich Mátyás szerint kerülhet sor erőszakos nemi közösülésre, ezt az állásfoglalásukat azonban sem a javaslat készítői, sem Vuchetich Mátyás nem indokolták meg. Az általános felfogás értelmében a XIX. század második feléig, Pauler Tivadar tanításaival bezárólag, az erőszakos nemi közösülés egyszerű válfaja, mintegy alapesete — további megszorítással — csak *tisztességes nő* ellen követhető el, de még közülük sem válhat sértetté a feleség férjével szemben mindaddig, míg a *debitum conjugale* teljesítését jogszerűen nem tagadhatja meg. A nem tisztességes nőkkel erőszakosan közösülők legfeljebb e deliktum alapeseténél jóval enyhébben büntetett privilegizált alakzatáért vagy még inkább más bűncselekményért felelnek. Ennek a felfogásnak az volt az alapja, hogy az erőszakos nemi közösülés vonatkozásában — mai szakkifejezéssel élve — az alapvető „jogtárgynak” a nő szemérmességét, erkölcsösségét (*puđicitia*) tekintették amely viszont a nem tisztességes nőnél hiányzik. Az erőszakos nemi közösülés a kor felfogása szerint is egynél több *véghezviteli magatartást*, a nő egyet nem értését, ellenállását megsemmisítő *fizikai kényszer vagy fenyegetések* alkalmazását és a *közösülést* foglalja magába, tehát ún. „összetett bűncselekmény”, amely — az 1843. évi Büntető törvénykönyv-javaslat vonatkozó rendelkezésének kivételével — csak az élettani értelemben vett nemi aktussal, az *ejaculatio semnini* is beleértve, válik befejezetté. Ugyancsak az 1843. évi tervezet az egyetlen olyan kivétel, amely meghatározza, hogy minő tevékenység kifejtése — legalább ellenállásra képtelen állapotba juttatás — szükséges az erőszakos nemi közösülés *kísérletének* bírói konstatálásához. Nem alakult ki egységes álláspont abban, hogy miként kell értékelni a sértett nő *akarathyilvánításra képtelen állapotát* (elmebetegségét, teljes részességét, serdületlenségét stb.), ha egyébként a coitusra kényszerítés nélkül került sor. Három megoldási lehetőség merült fel: a) ez is kimeríti az erőszakos nemi közösülés fogalmát, b) e bűncselekmény privilegizált esetének, c) az egyébként is büntetendő házasságon kívüli nemi közösülés minősített változatának kell tekinteni. Az persze már egészen természetes, hogy az akarathyilvánításra képtelen nő semmilyen esetben sem számít bűnösnek. Bár forrásaink kifejezetten nem szólnak arról, hogy ki lehet e „büntett alanya”, az elkövető, de közvetve megállapíthatóan *tettesi* minőségben csak *közösülésre képes férfi* (kell az *ejaculatio seminis*), *másként* azonban bárki, akár nő is.³⁰ Végül csupán még annyit, hogy az erőszakos nemi közösülés fogalmának igen

²⁹ Pauler 2. k. 106—109. I. I. Könyv. II. Szakas. III. Cikk. *Büntettek a vallás és közerkölcsiség ellen.* III. Cím. *Fajtlansági büntettek.* II. Tag. *Erőszakos nemi közösülés.* *Eltagadás.*

³⁰ A nők részességének a lehetőségére magyarázó jegyzeteiben utal Pauler 2. kötet 108. I.

szűk körre szorításában nem kicsiny szerepet játszhatott a hatályos törvények, illetve az alkalmazásba vett Praxis Criminalis szerint halállal büntetendőség, kivált a befejezett változat elkövetése esetén, amelyet — legalább jogászai szak-körökben — már túlságosan szigorúnak éreztek.

b) Az országos felfogástól, amelyet véleményünk szerint a kor büntetőjogi szakírói jól tükröztetnek vissza, az erőszakos nemi közösülés fogalmát és megjelenési alakjait illetően, a *judikatura* nem sokban térhetett el, amire abból is következtethetünk, hogy a Szeged város rabokat ítélő törvényszékének — általunk az 1790—1848. éveket illetően teljesen feltárt — joggyakorlatában még nüanszbeli különbségek is kirívó ritkaságokként észlelhetők. Az ilyen esetekben és bizonyíthatóan viszont ma már legtöbbször az sem dönthető el, hogy vajon nem játszott-e szerepet valami jogen kívüli szempont, „külső tényező” vagy nem avatkoztak volna be „illetéktelen személyek” a bíróság munkájába.

A „jogtárgy” fogalma választott korszakunkban még nem használt szak-kifejezés, de arra már találhatók utalások, hogy mi minősült általában — témánkat illetően az erőszakos nemi közösülés tilalmával — mind a jog által is védett, mind a közösség számára fontos érdeknek.³¹ A serdületlen korú sértettek vonatkozásában egyik, 1805. évi jogesetünk szerint e cselekmény az ifjú (11, illetve 8 éves) leánykák ártatlanságának (*inocentiae*) és eljövendő szerencsésének örökös kárt (*futuris . . . fortunis perpetuum damnum*) okozott, a bánatos szülőknek pedig reményét, valamint vigaszt (*spem, solatium*) fordította át gyógyíthatatlan szomorúsággá (*inconsolabilis tristitia*).³² 1841-ben már tömörebb a fogalmazás: az egyébként „pusztító buja szenyv nyavalájának be oltása által” tetézt erőszakos megszeplősítéssel „testében tetemessen meg rongált, és erkölcsi életére nézve meg gyilkolt 8 Éves Gyermeke” vált sértetté. Az elkövetés körülményeinek leírásánál még arról is szól az ítélet, hogy a tettes „ezen ártatlannak öntudatát gyenge korában borzasztó képp feldulta”.³³ Hogy a szűzek vagy ennek nem feltétlenül számító serdült hajadonok, továbbá az asszonyok és özvegyek vonatkozásában a tisztességes nő *pudicitia*-ja minősült „jogtárgynak”, legalább nagyon valószínűsíthetően kiderül a „passzív alannyal” kapcsolatosan közlendőinkből és abból, hogy nem találtunk egyetlen egy olyan erőszakos nemi közösülést tárgyazó jogesetet sem, amelynek akár csak feltételezhetően nem tisztességes nő lett volna a sértettje.

A korabeli ítéletszerkesztés fogyatékoságai miatt inkább csak valószínűsíteni, mint teljes bizonyossággal igazolni tudjuk, hogy az erőszakos nemi közösülés „passzív alanya” kizárólag tisztességes nő lehetett és személyes körülményére tekintettel nem válhatott e bűncselekmény sértettjévé a *debitum conjugale* teljesítését jogszerűen meg nem tagadható feleség sem, ha a vele erőszakosan közösülő a férje volt. A szegedi joggyakorlatban nem fordult elő, hogy hímnemű személy ellen elkövetett erőszakos nemi közösülésért kellett volna eljárni. A természet elleni fajtalanságra is mindössze négy, bíróság elé került és

³¹ Nem mulaszthatom el az alkalmat, hogy legalább itt köszönetet ne mondjak legjobban tisztelt professzoraim egyikének, dr. *Schultheisz Emil* nyugalmazott egyetemi tanárnak, akinek *A nemi erkölcs elleni büntettek de lege lata* (Budapest, 1966) c. kitűnő műve témámra vonatkozóan, más publikációi pedig általában büntetőjogi szemléletem fejlesztésére nagy hatást gyakoroltak, enélkül viszont — a jogtörténet a történet- és a jogtudomány határtudománya lévén — a büntetőjog múltjának kutatását elkezdeni sem szabad.

³² *Iratok*. 1805. július 9.

³³ *Jkv*. 1841: 183. október 14.

megítélt ügy emléke maradt fenn Szegeden, ezek közül azonban három férfiak által elkövetett bestialitást tárgyaz,³⁴ a negyedik pedig csupán arról tanúskodik, hogy „a természet ellen való paráznasággal” vádolt Debreczeni András, helybeli polgár és szabómestert további bizonyításig — amire egyébként sohasem került sor — elbocsátották.³⁵ Így bár az sem bizonyítható, hogy erőszakos sodomiának számított-e a férfi megerőszakolása, például coitus per anum eltérésére kényszerítése, de mégis ez tűnik a valószínűbbnek.

A nő szűz vagy szüzességétől bizonyára megfosztott állapota a passzív alanyiség szempontjából annyira közömbös volt, hogy gyakran járt el a bíróság asszonyokkal erőszakosan közösülők vagy ezt megkísérlők ellen és a büntetés sem maradt el, ha bebizonyosodott az ilyen deliktum elkövetése.³⁶ Ügydöntő sajátosságot tulajdonított viszont a judikatúra annak, hogy a nő tisztességes-e vagy sem, mert csak *tisztességes nő* válhatott passzív alannyá. A városban nagy számmal, mondhatnók tömegesen akadtak nyilván tisztességtelennek számító nők, akiket a rabokat ítélő törvényszék elé került más nemi bűncselekmények (pl. házasságtörés, pusztá nemi közösülés) sok százában — csak példálózva, ahogyan éppen a jegyző tollára kívánkozott, latin nyelven a legjobb esetben *deflorata persona*, inkább azonban *meretrix*, *publica meretrix*, *impurae, malae, scandalosae vitae, meretricationi dedita persona, meretriciam, libidinosam meretriciam, scandalosam meretricariam, licentiosam vitam exercens, ducens*, magyarul *k...a, megésett, szabad, buja, botránkoztató, feslett, fajtalan, parázna, rozsz életű, szeny és* (szinte már költői ékesszólással) *Venus Tisztaság fátyolával jobbról be fődött személy* megjelöléssel³⁷ — ítéletileg is ilyennek minősítettek és mégsem akadt egyetlenegy olyan jogeset sem, amelyben az erőszakos nemi közösülés sértette, akárcsak panaszosi minőségben, tisztességtelennek nevezett nő lenne. Nem vagy alig gyöngíti következtetésünk helyességét az a tény, hogy bár elméletileg — minősítésében és büntetésében egyaránt — különbség volt a férfi és az egyébként tisztességes nő közötti *stuprum*, illetve a bérért vagy bujaságból elkövetett *fornicatio, venus vaga* között, amely megkülönböztetés következményeként elvileg enyhébb büntetés várt a *meretricia-torra*, mint a *meretrizre* és súlyosabb a *stupratorra*, mint a *stupratora*,³⁸ de a bírói gyakorlatban nem találtunk egyetlenegy olyan jogesetet sem, amelyről megállapítható lenne, hogy az elkövetőket *stuprum*ért vonták felelősségre. Ez persze egészen természetes, mivel a *stuprum*ot végrehajtók cselekményüket

³⁴ *Iratok*. 1802 december 4. (tehénnel), 1803. szeptember 9. (nőstény számmal), *Jkv.* 1840: 175. szeptember 24. (lóval).

³⁵ *Jkv.* 1829: 224. szeptember 15.

³⁶ *Jkv.* 1814: 168. augusztus 4., 1817: 215. november 5., 1823: 165. július 22., 302. december 5., 1825: 153. május 20., 1835: 130. augusztus 26.

³⁷ A főszövegben közölt példák rendjén csupán egy-egy forráshelyre hivatkozunk a több mint félezer jogeset közül: *Jkv.* 1815: 120. július 12., 1816: 206. december 20., 1790: 64. május 10., 1807: 14. március 2., 1800: 54. július 4., 1808: 80. április 21., 1799: 82. július 6., 1805: 76. június 15., 1813: 328. szeptember 6., 1800: 62. augusztus 4., 1820: 169. május 6., 1822: 240. szeptember 13., 1831: 98. március 26., 1826: 182. június 20., 1829: 7. január 15., 1830: 97. április 27., 1840: 5. január 3., 1832: 262. szeptember 27., 1824: 164. július 17., 1827: 99. június 13., 1838: 48. március 8., *Iratok*. *Jkv.* 1827: 76/D. április 4. — A legfiatalabb meretrixnek nevezett nő, aki a bíróság elé került 15 éves volt (*Jkv.* 1813: 227. június 28.), de akadt olyan leányzó is, aki 13 évesen Pestről „szülötte fölgyerül megszökvén itt tartzkodása ideje alatt fajtalankodott” (*Jkv.* 1844: 195. augusztus 1.).

³⁸ Vö.: Bodó 253—255. l., Vuchetich 308. l., Szlemenics (1833) 143—145. l., ua. (1847) 119. l. A büntetésbeli különbségekre különös hangsúllyal Vuchetich utal.

bizonyára igen óvatosan, titokban követték el és tartózkodtak az ügy kikürtölésétől is. Legfeljebb a nő érdekében állhatott — elcsábítására hivatkozással —, hogy panaszt tegyen, ha nem maradt el a közösülés gyümölcse, azaz gyermekáldásra készülhetett, amikor azonban ez a nem várt eredmény kiderült, házassággal vagy a bizonyíthatatlanság következtében bírói úton kívül jól-rosszul minden megoldódott. Az is igaz viszont, hogy a feudalizmus utolsó évtizedeiben már pusztán házasságon kívüli szülésért senki sem állt Szegeden a város rabokat ítélő, bünyfenyítő törvényszéke előtt. Mindezek ellenére az erőszakos nemi közösülés sértettjénél mégsem maradhatott volna el a nem tisztességes női mivolta utalás, mert hiszen az áldozatnak ez a személyes tulajdonsága legalább enyhítő körülménynek számíthatott volna az elkövető vonatkozásában. Döntő bizonyítékként legyen szabad végül még egy jogesetre hivatkoznunk. 1808-ban azért büntették meg — melleleg az akkori viszonyokhoz képest igen enyhén, kétszerre kiállandó 50 botütéssel és szolgálatából elbocsátással — Hegedüs Ferenc 50 éves, nős hajdút, aki Kossuth Lajos szavával, mint „ütlegvirtuóz” közreműködhetett a női elitéltekre negyedévenként kiosztandó korbácsolásokban az „előírtnál” sokkal kegyetlenebbül is, mert a férfirabok börtönében a rabokkal tivornyázott, részesegkedett, két rabnőt megszökni engedett és álkulccsal a nők börtönébe éjszakának idején titokban beosont, majd közösült Badár Ágnessel (*adultera clavi arrestum foeminarum, noctis tempore subingredi, cum Agnate Badár coire . . . praesumerit*), az ítéletben az elkövetett bűncselekményeknek műszóval megjelölése nélkül alighanem házasságtörés, szolgálati kötelesség megsértése, rabszöktetés és a szegedi gyakorlatban a közösülés megjelölésére szinte sohasem használt coitus miatt. Az akkori felfogás szerint a rabnő tisztességes nőnek (*honestae faemina*) nem számíthatott, az adott esetben tehát nem lehet kétséges, hogy „tiszteségtelen volta” következményeként nem erőszakos nemi közösülésért marasztalták el Hegedüs Ferencet, akinek minden lehetősége megvolt arra, hogy hivatali hatalmával visszaélve, Badár Ágnessel, legalább az ellenkezése esetére kilátásba helyezett „enyhe” célzásokkal, „jobb belátásra”, a közösülés eltűrésére bírja, hiszen ki adott volna hitelt egy „nem tisztességes” nő panaszos szavának, ha nem engedelmeskedik. Tudta vagy legalább nem alap nélkül sejtette ezt maga a bíróság is, amit ékesen bizonyít, hogy fornicatioért nem vonta perbe Badár Ágnessel.³⁹

Nincs adatunk arra, hogy a férj ellen feleségén elkövetett erőszakos nemi közösülésért eljárásra került volna sor, de ez nagyon valószínűtlen is, hiszen a házasfelek között a *debitum conjugale* teljesítése általában — kivéve például az egyházjogban szabályozott ágytól asztaltól elválás eseteit — követelhető. A feleségen elkövetett nem nemi közösülésben megtestesülő, mások vonatkozásában paráználkodásnak is számító, közbotrányt okozó cselekményt⁴⁰ azonban, mint

³⁹ Jkv. 1808: 122. június 9. — Nem Badár Ágnes esete lehetett az egyetlen „visszaélés”, amit bizonyít az, hogy 1824-ben Kása Anna „Rab személyt a végett hogy kitül esett teherbe kérdőre vették . . . ez Farkas János hajdút nevezte legyen meg: de mint hogy annak valósága ki nem világosodott . . . meghagyattatik a Kapitányi hivatalnak, hogy jövendőben a Rabokra keményebb fel vigyázást szerezzen”. Jkv. 1824: 213. augusztus 27.

⁴⁰ Herke Ádám számadó gulyást „az után mesztelen valo szaladás, s így elkövetett paráználkodás” miatt tartóztatták le, igaz ugyan, hogy felmentették a vád alól, „minthogy nem akaratbul hanem tsak véletlen történetből szakadt el gatyamadzagja”, de 3 pengőforint pénzbüntetéssel sújtották az ugyancsak őrizetbe vett Kiss Pál iccét, mivel kiderült: „gangolása által okozott futtatásnak tsak ugyan ő volt oka, s ingerlője”. Jkv. 1832: 136. május 17. — Hasonló jogesetek még: Jkv. 1792: sz. n. augusztus 10., 1793: sz. n. július 9., 1822: 144. június 17.

amilyent Török István faragó saját feleségén hajtott végre többek között azzal, hogy mások szeme láttára őt „öszve k... ázván... szemérem testén lévő szőréből fürtököt” szaggatott ki, már büntetéssel torolták meg, Törökön 20 kemény pálcaütés elszenvedtetésével.⁴¹

Nem dönthető el teljes bizonyossággal, hogy a passzív alanyiság megállapíthatóságának a szempontjából volt-e szerepe a nő életkorának, de egyáltalán nem kizárt, hogy életévei alapján legalább részlegesen közösülésre képesnek kellett lennie. Erre következtethetünk részint az erőszakos nemi közösülés véghezviteli magatartásának akkori megítéléséből, részint pedig abból, hogy a bizonyításnál — kivált, ha gyermekek ellen irányult a cselekmény — megkivánták a szeméremtest roncsoltóságának legalább tapasztalt nők vagy bábaasszony, inkább orvos által eszközölt szakértői, az utóbbi esetben orvosi látlettel tanúsított vizsgálatát.⁴² Az ítéletek egyébként a sértett vagy csak panaszos nők életkorát a legtöbbször meg sem említik, nem így azonban akkor, ha serdületlenről vagy serdült, de 16. életévét még be nem töltött leányról volt szó. Az általunk ismert sértettek közül a legfiatalabbak 8 évesek voltak.⁴³

Az erőszakos nemi közösülés fogalmát a joggyakorlat szerint is két összekapcsolódó véghezviteli magatartás merítette ki, mégpedig a nő várható ellenállásának megtörésére közösülés céljából alkalmazott kényszerítés és a közösülés. Ha kényszerrel közösülési célzattal alkalmazott a bepanaszolt, mint például Motoj Világos Pál számadójuhász 1844-ben, a szóban forgó bűncselekmény elkövetésének a vádja alól felmentették, ugyanakkor azonban felelt — ha bebizonyosodott — a testi erőszakért, Motoj Bózsits Eszter 15 éves leányka megveréséért.⁴⁴ Nem állapították meg az erőszakos nemi közösülés elkövetését abban az esetben sem, ha elmaradt a nő komoly ellenállása vagy — enyhén szólva — belenyugodott a közösülésbe. Csak újra megismételt botrányos nemi aktusért (*ob reiteratum Scandalosum Carnalem actum*) büntették meg 1805-ben Kiss Jánost, mert a vád képviselője nem tudta megdönteni azt a védekezését, miszerint nem erőszakkal közösült összesen kétszer Borbola Erzsébet 12, de általa 14—15 évesnek vélt leánnyal, mert hiszen az az első alkalommal önként ment át hozzá a szomszédból, melléje feküdt, egy darabig enyelegtek, azután „testi képen annak módja szerint vétkeztek”, majd hazaküldte a panaszost, „de már akkor midőn a bűja vétkezésnek vége lett”, másodszor két nappal később, midőn egyedüllétére hivatkozással a leány hívta át magához.⁴⁵ Felmentették Kováts Csurgó István 19 éves nős juhászt is 1811-ben az erőszakos nemi közösülés vádja alól, mivel a kényszerítés, mellyel szemben ellenállást lehetett volna kifejtetni, nem derült ki. Ebben az ügyben a feljelentő Fábíán Erzsébet sem került el a büntetést, mert hagyta, hogy Kováts tiltott gyönyörököt (*amores illicitos*) élvezzen vele.⁴⁶ A tragikomikum határát súrolja az az 1823-ban meg-

⁴¹ Jkv. 1831: 91. március 17.

⁴² Iratok. 1805. július 9. (8, illetve 11 éves leányok), 1805. augusztus 31. (12 éves), Jkv. 1809: 134. július 8. (13 éves), 1811: 158. augusztus 21. (az életkor nem állapítható meg, csupán annyi, hogy a panaszos hajadon leány), 1825: 348. december 28. (hajadon leány), 1826: 129—131. május 6. (hajadon leány), 1830: 196. július 22. (12 éves), 1836: 51. március 17. (csak ennyi: Almási Panna), 1841: 183. október 14. (8 éves), 1843: 8. január 19. (13 éves), 1846: 251. szeptember 2. (11 éves), 1847: 101. május 20. (csupán ennyi: Szunyog Andrásné leánya).

⁴³ Iratok. 1805. július 9., Jkv. 1843. október 14.

⁴⁴ Jkv. 1844: 174. július 4.

⁴⁵ Iratok. 1805. augusztus 31.

⁴⁶ Jkv. 1811: 158. augusztus 21. — A jelek szerint mindketten stuprumért bűnhődtek, a legény 30 botütés, a leány egy heti börtönbüntetés elviselésével.

ítélt bűnügy, amelynek sértettje, Bozoki Ágnes, Oláh Deldó Ferenc 35 éves csordásbojtárt erőszakos nemi közösülésért, Oláhné Bendzák Katalint pedig testi sértésért jelentette fel, a bizonyítási eljárás során azonban kiderült, hogy az állítólagos erőszak elkövetésekor a tetthelyen „a földön tsendessen feküve, és mesztelen hassal találtatott” s Oláhné erős felindultságában, „méltó fájdalommal” akkor ütötte föbe, midőn a közösülésre „önként reá állott” leánnyal férje a cselekményt már végrehajtotta.⁴⁷ Bizonyítékok hiányában szabadlára helyezték 1847-ben Vorháts Gergely 28 éves „két kézi munkás”-t is többek között azért, mivel az egyetlen tanú csupán annyit látott, hogy a feljelentett annak idején „az ő bejöttével zavarodott volt ugyan, de... a leányon... legkevesebb ijedség jeleit sem vette észre”.⁴⁸

Már a nő komoly ellenállásának szükségességével kapcsolatosan felhozott jogesetek is legalább sejtetik, hogy a judikatúra mekkora jelentőséget tulajdonított a *kényszerítésnek*. A felmentő ítéleteket tömegesen azzal az indokolással hozták meg, hogy nem igazolódott be erőszak alkalmazása.⁴⁹ Az ezt bizonyítani nem tudó feljelentőt egyébként, ha a közösülés sem derült ki, hamis váder (ob *falsam accusationem*) büntették, mint 1809-ben 20 virgácsütéssel Doktor Barbara 13 éves leányt, aki az 57 éves Kormányos Nyomi Mátyást jelentette fel.⁵⁰ Nehezebb eldönteni azt, milyen erőszak kifejtését kívánták meg ahhoz, hogy kikényszerítettnek minősítsék a nemi közösülést. A jelek szerint nem maradhatott el a *fizikai erő* igénybevétele, de mértéke jelentőségének meghatározásánál már mérlegelték az elkövető és a sértett erőviszonyát, felnőtt nőnél súlyosabb, serdületlennél enyhébb, minimális erő kifejtése is elegendőnek számított e bűncselekmény elkövetésének megállapításához. Részben erőszakos nemi közösülés kísérletéért büntették meg 1817-ben Bogdány Pált, aki a terhes állapotban levő (*in statu graviditatis*) Dany Mártonné Doczy Erzsébetre elhálási szándékkal éjszaka késsel támadt, amellyel a sértettet bal oldalán, az orvosi bizonyítvány tanúsága szerint úgy megsebesítette, hogy az sérüléséből közel két hónap alatt épült fel.⁵¹ A közösülés elmaradása miatt ugyancsak kísérletért felelt 1823-ban ifj. Poppány Mihály „megitelt rab”, mivel a panaszos „asszonyt éttzakának idején az úttzán erővel a földre teperte, rajta erőszakot tenni törekedett, és e végre annyira fujtogatta, hogy képét meg is sebesítette”.⁵² Rablással halmazatban a befejezett változat elkövetéséért büntették meg 1825-ben Hegedüs Bográts Jánost, mert az esti órákban a pécsi vásárból 14 éves leánnyal együtt hazatérő Molnár Györgyöt az úton kirabolta és a másodrendű vádlott, Popány János segítségével (*adjutorio*) a leányt erőszakosan (*violenter*) megszeplősítette.⁵³ Még durvább erőszak kifejtésére kerülhetett sor 1835-ben, amikor Ördög Ferencz, Rozsi Ferencz és Popány Ferencz „együtt öszve czimboráskodva” Budai János kocsmárost otthonában leütötték, kirabolták, „sött annak Törvényes hitessét a dunyha alol ki rántván azon erőszakoskodást s buja indulatyok kielégítését végre hajtani nem írtoztak”.⁵⁴

⁴⁷ Jkv. 1823: 336. december 20.

⁴⁸ Jkv. 1847: 101. május 20.

⁴⁹ Pl.: Jkv. 1823: 302. december 5., 1825: 153. május 20., 348. december 28., 1830: 196. július 22., 1831: 243. július 27., 1833: 356. november 7., 1836: 51. március 17., 131. július 21., 185. szeptember 10., 1846: 246. augusztus 26.

⁵⁰ Jkv. 1809: 134. július 8.

⁵¹ Jkv. 1817: 215. november 5.

⁵² Jkv. 1823: 165. július 22.

⁵³ Jkv. 1825: 233. szeptember 6.

⁵⁴ Jkv. 1835: 130. augusztus 26.

A korábban szüz serdületlen vagy alig serdült leánykák esetében enyhébb erőszak alkalmazásával is elkövethetőnek tekintették e deliktumot. Marasztaló ítélet született 1805-ben Molnár József ügyében, mivel a jelek szerint kényszerítésnek minősítették, hogy a tettes a legidősebb sértett, a 11. életévében járó Bandó Erzsébet száját a kiáltozás megakadályozása céljából befogta, a 8 éves Losoncz Rózsát kiságyra fektette, az ugyancsak 8 esztendő Horváth Erzsébetet pedig a szobából, ahol többen tartózkodtak, kivezette a konyhába és egy széken ülve „mindég ott dömöskölte”.⁵⁵ Ugyanebben az évben már nem volt elegendő Borbola Erzsébet panaszosnak azon előadása, amit persze aligha tudott bizonyítani, miszerint Kiss János „nékem jött a padra fódre mindenüvé erőszakosan fektetett... erőszakosan reám dült, hogy ne sikojthassak a torkomat erőssen fogta, azután szemérem testét nagy erővel belém dugta, mely nékem szörnyű nagy fájdalmat okozott, sokszor öszve tettem a kezeimet, a Boldogságos Szüzre kértem, hogy ne bántson, de nem engedett, midőn el végezte volna vélem erőszakos búja tselekedetét el ment az eperjesiek szállásukra”, mivel — mint fentebb már érintettük — a bíróság a bizonyítékok mérlegelése alapján arra a következtetésre jutott, hogy *kényszermentes* közösülésre került sor.⁵⁶ 1841-ben viszont már a fizikai kényszerítésre futólagos utalással ugyan, de nagy nyomatókkal inkább azt hangsúlyozták, hogy Beró Ferdinánd „*halállal fenyegetődzések közt*” szeplősítette még a 8 esztendő Szalgári Ninát, Somogyi Sándor színész fogadott leányát.⁵⁷

Itt vetjük fel azt a kérdést, hogy vajon nem pusztán az *akarategyilvántási képesség hiánya* miatt minősítették-e erőszakosnak a serdületlenek sérelmére elkövetett nemi közösülést. Teljesen megnyugtató feleletet e kérdésre sajnos nem adhatunk, a kényszerítés megtörténtének tisztázására irányuló ügyészi, bírói puhatolózás, a sértetteknek, szüleiknek erre hivatkozása azonban mind arra enged következtetni, hogy a fizikai vagy legalább a pszichikai kényszerítést még serdületlenek vonatkozásában is az erőszakos nemi közösülés megállapíthatósága feltételének tekintették. A szegedi rabokat ítélő törvényszék az ő sérelmükre erőszak alkalmazása nélküli közösülésért alighanem legfeljebb megszeplősítés miatt szabott volna ki büntetést, beszámítást kizáró okra tekintettel a leány felmentése mellett, mint 1843-ban Csillagh József bűnügyében, akit azért marasztalt el „*fertőztetés*” bűncselekményében, mert az egyik szegedi választott polgár, Tary Pál szölejében tartott szüret alkalmával az éppen hogy serdültnek, törvényes korúnak számító Csiszár Julis 13. éves leánykának „kisérőül ajánkozott, s azt a nyomáson magához hálásra menésre felszollitván — ott midőn a kérdéses leányzó hozzá menni nem akart, búja indulatának eleget téve ugyan azt ottan megszeplősítette”. Bizonyítottan az alkalmazott erőszakra csak annyi derült ki, hogy Csillagh „a kérdéses leánykának száját, mint kiáltozónak befogta”.⁵⁸ E helyütt érdemes visszaautalnunk Kiss János bűnügyére is. Az eredetileg erőszakos nemi közösüléssel vádolt férfi két alkalommal közösült a 13. életévében járó Borbola Erzsébettel és mégsem fertőztetésért, hanem pusztán, szóvirággal ugyan bofrányosnak nevezett, nemi közösülésért büntették meg, mert — talán védőjének segítségével — el tudta fogadtatni bíráival azt a védekezését is, hogy *ténybelileg tévedett*, midőn a leányt 14—15 évesnek tartotta s így szándéka csak erre

⁵⁵ *Iratok*. 1805. július 9.

⁵⁶ Vö. a 45. jegyzettel.

⁵⁷ *Jkv.* 1841: 183. október 14.

⁵⁸ *Jkv.* 1843: 8. január 19.

a bűncselekményre, már az első közösülés alkalmával sem a megszeplősítésre terjedt ki.⁵⁹

A kényszerítéshez járuló második véghezviteli magatartás a *közösülés*, amelyet annak idején, az 1843. évi Büntető törvénykönyv-tervezet vonatkozó rendelkezéseit nem számítva, a másik két tervezet előírásaival és a kor jogtudományának tanításaival teljes összhangban a judikatúra is *élettani értelemben* vett figyelembe. Az erőszakos nemi közösülés befejezett változatát csak akkor állapította meg, ha a hímvesző behatolt a nő nemi szervébe és legalább valószínűsíthető volt az is, hogy nem maradt el a magömlés sem. E helyütt elegendő bizonyítéknak tekintjük, ha felhívjuk a figyelmet arra, hogy leány sértett esetén bábaasszonnyal, illetve más szakértőkkel (*per obstetricem, artis peritos*)⁶⁰ vagy orvosi látellel kellett bizonyítani a szüzesség elvesztését, a nemi szerv megsérülését,⁶¹ ami viszont a hímvesző legalább részleges behatolása nélkül elképzelhetetlen e bűncselekmény vonatkozásában. E feltétel hiányára figyelemmel mentették fel 1830-ban a 35 esztendő Mezei Istványt Bábartzi Örzse 12 esztendő leánykán állítólag elkövetett erőszakos nemi közösülés vádjá alól, az ítélet indokolása szerint, mivel „az erőszaknak semmi világos jelei se láttattak, ezek nélkül pedig az erőszak tétel oly kis korú Leánykán meg nem történhet”.⁶² Ami a magömlést illeti, az erőszakos nemi közösülésre vonatkozó bűnügyi iratok, kihallgatási jegyzőkönyvek nagy részének elkallódása miatt csak egyetlenegy konkrét jogesetre hivatkozhatunk, amelynél maga a tettes, Molnár József ismerte be, hogy Bandó Erzsébettel bűncselekményét elkezdte, már rajta feküdt a leányon, de mivel megzavarták, a „természet” nem mehetett el tőle, a másik két 8 éves kisleány nemi szervébe viszont szeméremtellel végét beledugta és a „természet” is eltávozott.⁶³ Ebből az egy jogesetből is általánosíthatunk, mert egyrészt szinte teljesen kizárt, hogy a befejezett bűncselekményért marasztaltaknál — tekintettel az elkövetés körülményeire — ne következett volna be a magömlés,⁶⁴ másrészt pedig ennek a ténynek írásos rögzítése a kornak az 1820-as évek második felétől rendszerint magyar nyelvű ítéletszerkesztési gyakorlatától már aligha várható el.

Noha az erőszakos nemi közösülés fogalmát illető problémakör lezárásaként most már a „bűncselekmény alanyáról”, az elkövetőről kellene szólnunk, előbb mégis a kísérlet, majd az egység és a többség tárgyalására kerítünk sort, mivel ezek a lehető legszorosabb kapcsolatban állanak a véghezviteli maga-

⁵⁹ Vö. a 45. és 56. jegyzetekkel, valamint a kényszer, a fenyegetés, a serdületlen állapot és a tévedés megítélésére Both Ödön: *A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában (1790—1848)* (Szeged, 1963) vonatkozó fejezeteivel.

⁶⁰ Szakértő alatt tapasztalt asszonyt is értettek. *Jkv.* 1811: 158. augusztus 21., 1825: 233. szeptember 6.

⁶¹ *Iratok.* 1805. július 9., augusztus 31., *Jkv.* 1809: 134. július 8., 1825: 348. december 28., 1836: 51. március 17., 1841: 183. október 14., 1843: 8. január 19., 1846: 251. szeptember 2.; Az 1805. július 9-i jogesetnél az ítéletbe foglalt orvosi látellel szövege azt igazolja, hogy a sértett leánykák nemcsak szüzességük virágát (*florem virginittis*) veszítették el, hanem méhüvelyük (*eugium*) is megsérült, az 1805. augusztus 31-i jogeset iratainál található orvosi bizonyítvány pedig, amelynek a szövege még részleteiben sem került az ítéletbe, arról szól, hogy a sértett szűzhártyája (*hymen*) mindenképpen szétrepedt (*omnimode ruptum*) és nemzörészei véresek voltak.

⁶² *Jkv.* 1830: 196. július 22.

⁶³ Vö. az 55. jegyzettel.

⁶⁴ *Iratok.* 1805. július 9., *Jkv.* 1825: 233. szeptember 6., 1835: 130. augusztus 26., 1841: 183. október 14., 1846: 251. szeptember 2.

tartással. Még a legszükszavúbb forrásainkból is megállapítható annyi, hogy a bírói gyakorlat szerint az erőszakos nemi közösülés kísérlete — úgy tűnik — csak akkor mondható ki az ítéletben, ha az elkövető: 1. a nemi közösülés célzatával szándékosan, 2. legalább a kényszerítést megkezdette, de 3. nem jutott el a befejezett változat végrehajtásáig.⁶⁵ Sajnos azonban azt már egyáltalán nem tudjuk kihámozni a rendelkezésünkre álló törvényszéki határozatokból, hogy minimálisan milyen magatartás tanúsításával lehetett a kényszerítést elkezdni, a gyakorlatban hol húzódtott a határ az előkészületi cselekmény és a kísérlet (*delictum attentatum, inchoatum*) között,⁶⁶ de megnyugtató módon azt sem, hogy számításba jöhetett-e az „önkéntes elállás”, s ha igen, milyen jogkövetkezményekkel. Az előkészületi cselekmény és a tényleges kísérlet közötti különbség meghatározása a jogesetek alapján megoldhatatlan, mert mindkettőt az *attentare* ige valamelyik alakjának a használatával jelezték. Talán mégsem egészen érdektelen, ha közelebről szemügyre vesszünk legalább néhány olyan jogesetet, amelynél az *önkéntes elállás* is előfordulhatott. 1817-ben Bogdány Pált a jelek szerint erőszakos nemi közösülés kísérletéért, de az sem teljesen kizárt, hogy majdnem halált eredményező igen súlyos testi sértésért marasztalták el, mert közösülési szándékkal rátámadt Dany Mártonné Doczy Erzsébetre, az ellenálló asszonyon késével az orvosi látlet szerint halálos sebet (*laethale vulnus*) ejtett, majd ezt követően az ítéletben nem rögzített okból anélkül távozott, hogy a nyilván erősen vérző, talán már az eszméletét is elvesztett sértettel közösült volna. Felmentették azonban Bogdányt az emberölés kísérletének vádja alól, mert ölési szándékát (*intentionem enecandi*) nem lehetett bizonyítani.⁶⁷ A már más vonatkozásban ugyancsak tárgyalt, ifj. Poppány Mihály 1823. évi bűnügyében hozott ítéletből sem derül fény arra, hogy miért nem fejezte be a tettes az éjszakának idején az utcán földre tepert, fojtogatott és az arcán megsebesített sértetten bűncselekményét. Az erőszakos nemi közösülés kísérletéért marasztalták el Poppányt, pedig a feljelentő sértett vallomásaán kívül csak az ingén látható véres folt bizonyított ellene.⁶⁸ Igen érdekesnek tűnik az az 1845. évi bűnügy, melynek gyanúsítottját, Gyenes János 20 esztendő s hajóslegényt „Király Pörén elkövetni szándéklott erőszakotérelt” fogták el és ezért vonták perbe. Annyit maga a letartóztatott is elismert, hogy éjszaka átment Herke Rúzi házába, ahol Király Pöre lakott, Herke pedig szemtanúként azt vallotta, hogy Gyenes János Király Pörét „a maga szobájába hívta, ötöt többször megtámadta”. A bíróság e bizonyítékok alapján — igaz, hogy igen enyhe büntetés kiszabásával — elmarasztalta a vádlottat a tanúvallomásban foglaltakra utalóan, „ebbeli erőszakoskodása végett”. Ekkor azonban már az sem teljesen kizárt, hogy az 1843. évi Büntető törvénykönyv-javaslat műszavával „nyilvános erőszakoskodásért”⁶⁹ (magánlaksértésért), talán mint a „maradék cselekmény” és nem az erőszakos nemi közösülés kísérletének vagy előkészületi cselekményének elkövetőjét büntették meg a legényt.⁷⁰ Nem bizonyítja, de alighanem legalább valószínűsíti a maradék cselekményre utaló elgondolásunkat,

⁶⁵ Jkv. 1804: 41. május 14., 1813: 275. július 14., 1814: 168. augusztus 4., 1819: 88. április 21.

⁶⁶ Vuchetich 61. l., Szlemenics (1833) 53. l., ua. (1847) 49. l.

⁶⁷ Vö. az 51. jegyzettel.

⁶⁸ Vö. az 52. jegyzettel.

⁶⁹ Fayer 72. l.

⁷⁰ Jkv. 1845: 117. május 7.

hogy ennek megállapítására az imént említett törvénykönyvtervezet 47. §-a lehetőséget adott.⁷¹

A kor jogtudománya csak futólagosan tárgyalja az egység és a többség (halmazat) problémáit,⁷² e fogalmak jogi tartalmának kevésbé tisztázottsága azonban súlyosabb következményeket azért sem vonhatott maga után a joggyakorlatban, mert a büntetőbíróóságok elé döntő jelentőséggel olyan bűncselekmények kerültek, amelyek a törvényi szabályozás értelmében halállal voltak büntetendők még akkor is, ha halmazat esete nem forgott fenn. Az bizonyos, hogy a joggyakorlat a szakirodalom álláspontjával összhangban, mint *egységet*, Szlemenics Pál műkifejezésével élve, „többszerű”, azaz *összetett* bűncselekménynek (*delictum compositum*)⁷³ tekintette az erőszakos nemi közösülést, de általában megjelölés nélkül *halmazatot* állapított meg, ha a tettes az erőszakos nemi közösülést „ismételve”, három nap leforgása alatt kétszer⁷⁴ vagy több sértetten egyszer-egyszer hajtotta végre,⁷⁵ illetve ha jelentős egészségkárosodást (súlyosabb testi sérüléseket, nemi betegséget) okozott⁷⁶ vagy lopással, rablással tetézve követte el bűncselekményeit.⁷⁷ Kissé részletesebben mindössze három jogesetre utalunk, amelyek közül az egyik rablást, a másik kettő pedig súlyosabb testi sértést is tárgyaz. Ami a rablással társult bűnügyet illeti, elsősorban nyilván ezért és csak másodsorban erőszakos nemi közösülésért szabott ki 1835-ben a szegedi bünfenyítő törvényszék három vádlottra akasztófán végrehajtandó halálbüntetést.⁷⁸ Ha arra gondolunk, hogy ezt az egyetlen esetet nem számítva, két évnél hosszabb szabadságvesztés büntetést ekkor már erőszakos nemi közösülés eikövetéséért Szegeden nem róttak ki, amelyért egyébként a törvényi előírás szerint is „előkelőbb” halál, lefejezés járt, aligha lehet kétséges: a rablás büntetése az adott esetben *felemésztette* az erőszakos nemi közösülés büntetését. A megítélt másik bűnügy érdekessége az, hogy 1846-ban a büntetőbíróóság „az okozott fájdalom fejében” a sértett 11. éves Janacsik Évának 100, a leányka kezelő orvosának pedig a gyógyítási költségek fejében 10 pengőforint kifizetésére kötelezte az elkövető Farkas Mihályt,⁷⁹ amiből viszont legalább annyi következik, hogy nem maradt teljesen értékeletlenül kizárólag a közösülés következményeként a gyermekleány nemi szervében keletkezett súlyosabb sérülés.⁸⁰ Végül a harmadik jog-

⁷¹ *Fayer* 22. l. A hivatkozott szakasz szerint, aki önként elállt elkezdett bűncselekménye folytatásától „csak annyiban vonathatik büntetés alá, a mennyiben az, a mit már véghezvitt, magában is olly cselekedet vagy mulasztás volt, melyre büntetést rendel a törvény”. — Vö. még az 1795. évi Büntető törvénykönyv-tervezet Alapelveinek 5. pontjával és a XXXVII. Art. 3. §-ával, amelyek csupán annyit mondanak: a kísérlet aszerint értékelendő, hogy milyen messze volt a befejezett változattól és a tettes állt-e el vállalkozásától vagy mások akadályozták-e meg abban. *Codex de delictis* (1795) 5—6., 74. l., *Hajdu* 393., 484. l.

⁷² *Vuchetich* 50—51., 139—140. l., *Szlemenics* (1833) 48., 71—72. l., ua. (1847) 46., 64. l.

⁷³ *Szlemenics* (1833) 48. l., ua. (1847) 46. l.

⁷⁴ Vö. az 57. jegyzettel.

⁷⁵ Vö. az 55. és 63. jegyzetekkel.

⁷⁶ *Jkv.* 1817: 215. november 5., 1841: 183. október 14., 1843: 8. január 19., 1846: 251. szeptember 2.

⁷⁷ *Jkv.* 1817: 215. november 5., 1825: 233. szeptember 6., 1835: 130. augusztus 26.

⁷⁸ Vö. az 54. jegyzettel.

⁷⁹ *Jkv.* 1846: 251. szeptember 2.

⁸⁰ Egész (40 pengőforint), illetve fél (20 pengőforint) vérdíj (*homagium*) és az orvosi költségek megfizetésére kötelezték 1841-ben Beró Ferdinándot, illetve 1843-ban Csillagh Józsefet is. *Jkv.* 1841: 183. október 14., 1843: 8. január 19.

esetről annyit, hogy Bogdány Pált 1817-ben bizonyára azért sújtották az erőszakos nemi közösülés kísérletének elkövetéséért a befejezett változatra akkor szokásos két évig tartó rabsággal, mert az erőszak kifejtése alkalmával életveszélyesen megsebesítette késével áldozatát és egyébként még két mellkendőjét is ellopta,⁸¹ a halmazatot tehát alighanem *súlyosító* körülményként vették számításba a bírák.

Míg az erőszakos nemi közösülés sértettje kizárólag nő lehetett, *alanya* viszont *tettesi minőségben* csak olyan férfi, aki a véghezviteli magatartás természetéből következethetően rendelkezett közösülési képességgel. A tettesek életkoráról az ítéletek jelentős része hallgat, de még így sem egészen érdektelen, ha megemlítjük, hogy az ismert korúak közül a legfiatalabb 16, a legidősebb pedig 66 éves volt.⁸² Ismét utalnunk kell Molnár József és Bogdány Pál bűnügyeire. Molnár József 55 éves, testi fogyatékos (sánta) özvegy férfi — aki még ráadásul gyermekek tanításával foglalkozott — két 8 és egy 10 éves leánykán követett el erőszakos nemi közösülést,⁸³ Bogdány Pál viszont egy terhes aszonyt akart megerőszakolni elég fiatalon, életéveinek a száma ugyanis semmi esetre sem érhetett el a 20-at, mert különben nem vagylagosan büntették volna meg bírái a rabság mellett negyedévenként elszenvedendő 30 bot-, illetve korbácsütés megítélésével,⁸⁴ hiszen korbácsbüntetést csak nőkre vagy 13—20 éves fiatalokra szabtak ki. Nem egy adatunk van arra, hogy a tettes, például a legkorosabb 66 éves is, részegen (*in ebrietate, temulenta mente*) kísérte meg az erőszakos nemi közösülést.⁸⁵ *Részesi minőségben* azonban már nemcsak férfi működhetett közre, mint Popány János, akinek a segítségével (*adjutorio*) Hegedüs Bográts János erőszakosan megszeplősítette a sértett leányt,⁸⁶ hanem nő is. Ennek bizonyításaként hivatkozunk a következő jogesetre. 1826-ban le tartóztatták Szabó Imrét, Csányi Józsefet, valamint Tóth Farkasné Vida Nátha Ruzsát. A vád az volt ellenük, hogy Szabó és Csányi Tápai Katát erőszakkal kocsijukra rakták, majd Tóthné szállására hurcolták, ahol a következő napon „mind a ketten ötet szüzességétül erőszakkal meg fosztani bátorkodtak”. Kellő bizonyítékok hiányában felmentették ugyan mind a hármukat, de maga a le tartóztatás ténye igazolja, hogy bizonyíthatóság esetén valamilyen részességi alakzatért Tóthné sem kerülhetne volna el a büntetést.⁸⁷

A *hivatalból üldözendőség* vagy *magánindítvány* problémájának tárgyalására csak futólag kell kitérnünk. Elég annyit megemlítenünk, hogy a hatóságoknak az egyszerű, a kor felfogása szerint tisztességesnek számító nő beleegyezésével elkövetett házasságon kívüli nemi közösülés (*stuprum*) esetében is *hivatalból* kellett eljárnia, természetesen csupán akkor, ha tudomásukra jutott ilyen csélekmény. Nagyobb, közvetlen bizonyoságként utalhatunk arra a jogesetünkre, amely szerint az akaratnyilvánításra képtelen, serdületlen személy szülőjének kötelessége volt feljelentést tenni a hatóságoknál, ha valaki leánykáján

⁸¹ Vö. az 51. és 67. jegyzetekkel.

⁸² *Jkv.* 1819: 88. április 21. (16 éves), 1804: 41. május 14. (66 éves.)

⁸³ Vö. az 55., 63. és 75. jegyzetekkel.

⁸⁴ Vö. az 51., 67. és 81. jegyzetekkel.

⁸⁵ *Jkv.* 1804: 41. május 14., 1813: 275. július 14., 1814: 168. augusztus 4.

⁸⁶ Az ítélet szövege alapján nem dönthető el, hogy milyen minőségben segítette Popány a tettest, de az sem lehetetlen, hogy tulajdonképpen „társtettesnek” (*coactor*) számított, lefoghatta a rugkapálózva védekező leányt, hogy Hegedüs Bográts János közösülhessen vele. *Jkv.* 1825: 233. szeptember 6.

⁸⁷ *Jkv.* 1826: 129—131. május 6. Itt jegyezzük meg, hogy ez a bűncselekmény nő-rablásnak (*crimen raptus*) is minősülhetett, de a vád nem ez volt.

erőszakos nemi közöszülés követett el. A Farkas Mihályt elmarasztaló ítélet fontos bizonyítékként hivatkozik arra, hogy Farkas Mihályné — nyilván férje védelmében — „az erőszakot szenvedte Janacsik Éva annyának V. 100 fkat a *bün elpalástolásaért*”⁸⁸ a bün elpalástolása pedig, mint a bünpártolás (*fau-toratus*) egyik változata, büntetendő cselekménynek számított.

Összefoglalva az erőszakos nemi közöszülés fogalmával és megjelenési alakjaival kapcsolatban a joggyakorlat által kialakított, abból kiszűrhető *szokás-jogi szabályokat*, sommásan a következők rögzíthetők. A jog által védett érdekek — meghatározó jelleggel — a nő szemérmessége, pudicitiaja számított. E bün-cselekmény sértettje kizárólag legalább részlegesen közöszülésre képes, tisztességes nő lehetett, ha nem volt kötelezve a debitum conjugale teljesítésére. Az erőszakos nemi közöszülés befejezett változata csak közöszülési célzattal végrehajtott kényszerítéssel, döntően fizikai erő alkalmazásával és az élettani értelemben vett közöszüléssel (*immissio penis et ejaculatio seminis*) valósulhatott meg. Az akaratnyilvánítási képesség hiánya csak annyiban jött számításba, hogy például a serdüetlen sértettek esetében a viszonylag enyhe erőszak alkalmazása is kényszerítésnek minősült. Az erőszakos nemi közöszülés kísérletét akkor lehetett megállapítani, hogyha az elkövető nemi közöszülés szándékával legalább a kényszerítést megkezdte, de nem jutott el a befejezett változat végrehajtásáig. Egyértelműen semmiképpen sem lehetett elhatárolni — a kényszerítés minimumának meghatározatlansága miatt —, hogy hol húzódott a határ az ítéletekben annak idején egyformán a megkísérteni ige vagy az ebből képzett igenév (*attentare, attentatus*) használatával, tehát azonos kifejezésekkel jelzett előkészületi cselekmény és a tényleges kísérlet között, s ezért azt sem, hogy volt-e — és ha igen, milyen — szerepe az önkéntes elállásnak. Egységet kellett megállapítani, ha a tettes az erőszakos nemi közöszülés összetett bün-cselekményét valósította meg, halmazatot viszont akkor, midőn a tettes közelebbről meg nem határozott időközzel ugyanazon nővel többször vagy több sértettel, de egyszer-egyszer közöszült erőszakosan, illetőleg ha akárcsak kizárólag közöszülésével áldozatának a nemi szervén, súlyosabb sérüléseket, nemi betegséget okozott vagy amennyiben más bün-cselekményekkel (lopással, rablással) együtt követte el tettét. Halmazat esetén a súlyosabb bün-cselekményért kiszabott büntetés felemésztette az enyhébben büntetendő erőszakos nemi közöszülés büntetését, más esetekben pedig súlyosító körülménynek számított. Az erőszakos nemi közöszülés tettese csak közöszülésre képes férfi, részese azonban férfi és nő egyaránt lehetett. Ez a deliktum hivatalból és nem magánindítványra üldözendőnek minősült.

⁸⁸ Vö. a 79. jegyzettel.

II.

AZ ERŐSZAKOS NEMI KÖZÖSÜLÉS BIZONYÍTÁSA ÉS BÜNTETÉSE

Az erőszakos nemi közösülés ma sem tartozik azon bűncselekmények közé, amelynek a bizonyítása viszonylag könnyű feladat megoldása elé állítaná a jogalkalmazókat, hiszen elkövetésének rendszerint egyetlen tanúja a sértett, akinek a vallomását közvetlen bizonyítékok ritkán erősítik meg ugyan, de különböző gyanújelek, közvetett bizonyítékok már elég gyakran. Ha azonban még az ilyen bizonyítékok is hiányoznak, számolni kell a hamis vád lehetőségével.⁸⁹ Még nehezebb helyzetben voltak a feudális büntetőjog alkalmazói, akiket akkor még nem vagy alig segítettek az időközben tudományá fejlődött kriminalisztika által kidolgozott nyomozási módszerek, eszközök, és akiket ítéletük meghozatalában döntően befolyásoltak a kötött bizonyítási rendszer előírásai. A súlyosító és az enyhítő körülmények mérlegelésénél és a büntetés kiszabásánál azonban már viszonylag kevesebb aggályuk lehetett a bírának, mert az erőszakos nemi közösülés alapesetére törvényileg előírt halálbüntetést oly súlyosnak tekintették, hogy pusztán ezért a cselekményért — törvényrontó szokásjog alkalmazásával — már mellőzték e büntetés kiróását.

a) Ismét csak a *Praxis Criminalis*, illetve II. József Büntető törvénykönyve normáinak bemutatásával kezdve mondandóinkat — mint látni fogjuk — az erőszakos nemi közösülés tettesét hóhér pallosával fenyegető rendelkezésétől eltekintve, a *Praxis Criminalis* meghatározó jellegű befolyást gyakorolt választott korszakunk judikatúrájára mind a cselekmény bizonyítása, mind a súlyosító és az enyhítő körülmények értékelése vonatkozásában. Előírásai értelmében a nyomozás megkezdésére különösen az szolgáltatott okot, ha a megerősakolt nő feljelentette a vele erőszakosan közösülőt, akit már le is kellett tartóztatni — kivéve főként a tetten nem ért nemes rendi állását —, ha vádlója tisztességes, eddig mindenkor derék életű volt és azonnal panaszt tett az erőszakról, amelyet az ilyen dolgokban járatos asszonyok bizonyítottak, vagy máshonnan megtudott körülmények merültek fel és a feljelentett olyan szemérmetlen, illetve ehhez hasonló férfi volt, akiről e bűncselekmény elkövetését fel lehetett tételni. Amennyiben a letartóztatott a „kegyes vallatás” (*examen benignum*) és a megerősakolttal szembesítése ellenére tagadott s nem akadtak olyan derék tanúk sem, akik hallhatták volna a megtámadottnak hangos kiáltózkodással segélykérését, teljes bizonyíték (beismerés vagy legalább két hitelt érdemlő tanú egybehangzó vallomása) hiányában a bírának — ha valamilyen személyes körülmény ezt ki nem zárta, mint pl.: 14 évesnél fiatalabb fiúi minőség, 60 évesnél idősebb életkor, nemes rendi állás⁹⁰ — el kellett rendelniük a

⁸⁹ Schutheisz Emil: *A nemi erkölcs elleni büntettek de lege lata*. 98—103. l.

⁹⁰ *Praxis Criminalis* 12. l.

tortúra alkalmazását. Súlyosító körülménynek számított az, hogyha az elkövető 1. serdületlen leány vagy infans (aligha csecsemő, inkább néma, bárgyú, éretlen), 2. rokonokra korlátozott vérfertőzés keretében, ha 3. tisztségviselő, illetőleg gyám alávetettje vagy gyámleánya, 4. szolga gazdájának a leánya vagy felesége sérelmére követte el az erőszakos nemi közöszülést. Enyhítő körülménynek minősült viszont, ha 1. a megtámadott maga vagy mások által elhárította az erőszakot, 2. a tettes (nyilván számításba vehető erőszak alkalmazása nélkül) csupán zaklatni (*urgere*) merészelte közöszülés céljából a sértettet, 3. nem vált teljesen befejezetté (*non plane consummatum*) a bűncselekmény, 4. a sértett könyörgött a tettes életéért és végül 5. a tettes, hogy a sértett tisztességét elveszejtse, az erőszakos nemi közöszülés befejezett változatának elkövetését ismerte ugyan be, de a nő ezt tagadta. További felsorolás nélkül a törvénykönyv kimondja, hogy a bírák az ilyen és az ezekhez hasonló esetekben (*in his et similibus casibus*) halálbüntetés helyett testfenyítő büntetést alkalmazzanak.⁹¹

II. József Büntető törvénykönyve nem szól az erőszakos nemi közöszüléssel kapcsolatos bizonyítás módozatairól, a súlyosító és az enyhítő körülményekről is csak minden bűncselekményre vonatkozó általánosságokban (pl.: súlyos vagy kevésbé súlyos következmények, fiatalabb életkor, büntetett előélet, visszaesés, halmazat, 14—15. §), míg a tettes büntetését 8—12, a bűnsegédét pedig 5—8 évig terjedő „kemény fogság”-ban határozza meg (132—3. §).⁹²

Az 1795. évi Büntető törvénykönyv-tervezet a bizonyítás kérdéseivel általános jelleggel, bármely bűncselekmény vonatkozásában, a büntetőeljárás szabályait rögzítő első részében foglalkozik. Elegendőnek mutatkozik, ha itt csupán témánk szempontjából jelentős néhány jellemző előírására hívjuk fel a figyelmet. A javaslat kimondja, hogy a bíróság marasztalható ítéletet csak törvényes beismerés vagy ugyanilyen bizonyíték alapján hozhat.⁹³ Törvényesnek akkor számít a beismerés, ha a gyanúsított önként, minden rábeszélés, ámitás, ígéretés, fenyegetés, kivált ütlegetés nélkül önmaga beszéli el a szóban forgó deliktummal kapcsolatos cselekményének lényeges körülményeit.⁹⁴ Törvényes bizonyítékoknak az akaratnyilvánításra képes, kizáró ok alá nem eső, 16. életévüket betöltött, külön-külön kihallgatott szem-, illetve fültanúk, akik nem hallomásból szerzett értesüléseken alapuló vallomásukat esküvel erősítik meg, a bűnjel, a róla készített látélellettel, az írásbeli bizonyítékok és a megalapozott gyanújelek. Teljes bizonyítéknak ezek közül csak két tanú egybehangzó vallomása tekintendő, egy tanúé akkor, ha a vádlott vallomása vagy bebizonyított gyanújelek (köztük a bűnjel is szóba jöhet) összhangban állnak vele.⁹⁵ Az erőszakos nemi közöszülés fogalmának és büntetésének meghatározásánál ehhez még annyit tesz hozzá, hogy ha erre módja van, a sértettnek az erőszak alkalmazásával kiáltoznia kell s a büntetőeljárás során tisztázandók az összes (megelőző, kísérő és utó-) körülmények.⁹⁶ A kódex-tervezet foglalkozik a súlyosító és az enyhítő körülményekkel is, még hozzá úgy, hogy a bármely bűncselekmény el-

⁹¹ *Praxis Criminalis* 35. l. — Nyilván a hasonló esetek közé sorolhatók azok a körülmények is, amelyeket e törvénykönyv bármely bűncselekmény elkövetése esetén, általában enyhítőnek minősít, mint pl.: megelőző jóra való, keresztény élet, tisztességes hírnév, élemedett kor, ifjúság, súlyos, maradandó betegség, a test gyengesége, előre nem látott részegség. *Praxis Criminalis* 14—15. l.

⁹² *Közönséges törvény* 10—11., 63—64. l.

⁹³ *Codex de delictis* (1795) 22. l., *Hajdu* 416. l.

⁹⁴ *Codex de delictis* (1795) 20., 22. l., *Hajdu* 414., 416. l.

⁹⁵ *Codex de delictis* (1795) 22—31. l., *Hajdu* 416—427. l.

⁹⁶ *Codex de delictis* (1795) 74. l., *Hajdu* 484. l.

követőjére vonatkozókon kívül, a büntettekről és ezek büntetéséről szóló második részében, külön kiemeli azokat, amelyeknek az erőszakos nemi közösüléssel kapcsolatosan különös jelentőséget tulajdonít. Az általános jellegűekre csupán zárójelben utalva, súlyosító körülménynek minősíti, ha az elkövető más bűncselekménnyel halmazatban, szent helyen, különös galádsággal, ismételten, áldozata iránti köteles tisztelet megsértésével (hűségére bízott személy terhére, ármánnyal, visszaesőként, éjjel stb.) hajtotta végre az erőszakos nemi közösülést, enyhítő körülményként értékeli viszont azt, ha csupán könnyebb erőszak alkalmazására került sor, a részegség is szerepet játszott, a sértettet előzőleg már más megrontotta (az elkövető kiskorúságát, öregkorát, önkéntes elállását, becsületes előéletét, tisztas hírnevét, olyan szerelmét, amely esztelenséggé fajult [*amor in amentiam degenerans*]), vagy ha a megerőszakolt hajlandó a tetteshez férjhez menni.⁹⁷ Végül a büntetésekről annyit, hogy a bűnsegédnél a javaslat szerint előfordulható gondatlanságért egy naptól hat hónapig, szándékosság esetén bármely elkövetőre hat hónaptól hat évig terjedhető börtönbüntetést kell kiszabni.⁹⁸

Az 1827. évi *Büntető törvénykönyv-javaslat* tömörebb fogalmazásban, kissé kivonatolva, de említésre méltó érdemi változtatás nélkül, az 1795. évi tervezettel összhangban szabályozza a bizonyítás részletkérdéseit.⁹⁹ A súlyosító és az enyhítő körülmények felsorolásánál is rendkívül sommás, semmi újat nem adó,¹⁰⁰ a büntetési tételek meghatározásánál azonban már — igaz, hogy egyben keményebb büntetések alkalmazásával, a mintegy minősített eseteknek számító változatok büntetési maximumának emelésével — némileg mégis előre mutató. Az erőszakos nemi közösülés alapesetének büntetése a sértett, illetve az alkalmazott erő tulajdonságától, minőségétől függően egy hónaptól hat évig terjedhető börtön, ha azonban az elkövető áldozata egészségének helyrehozhatatlanul (súlyos testi sértéssel vagy betegséggel megfertőzéssel olyan) kárt okozott, amelyből halál következhetett, a büntetési tétel maximuma már tíz év börtön, sőt ha a sértett belehalt az erőszakba, hóhér pallosa várt az elmarasztaltra.¹⁰¹

Az 1843. évi *Büntető törvénykönyv-tervezet* bizonyítási kérdésekkel nem foglalkozik, minthogy ezek szabályozása az ugyancsak ez évi I., illetve a következő esztendőben elkészült II. (esküdtszéki) büntető perrendtartás-javaslatok kidolgozóinak a feladatkörébe tartozott. Az eljárási tervezetekről elég annyit megjegyeznünk, hogy egyrészt részletesen intézkednek az egyes bizonyító eszközökről, másrészt pedig rendkívül haladó jogpolitikai elgondolást követve már az első javaslat is magáévá teszi a bizonyítékok szabad mérlegelésének az elvét.¹⁰² Visszatérve az anyagi büntetőjogi kódex-tervezetre, Fayer László forráskiadványának bevezető tanulmányában találon jellemzi a javaslat Általános részének 81—84. §-aiban részletesen felsorolt súlyosító és enyhítő körülményeket,¹⁰³ amelyek közül itt csupán néhányat

⁹⁷ *Codex de delictis* (1795) 33—35., 74. l., *Hajdu* 431—434., 484. l.

⁹⁸ *Codex de delictis* (1795) 75. l., *Hajdu* 485. l. — A gondatlanságból bűnsegédi közreműködés lehetőségére vö.: a latin szöveg 6., a magyar nyelvű fordítás 394. oldalait.

⁹⁹ *Codex de delictis* (1827) 14—18. l.

¹⁰⁰ *Codex de delictis* (1827) 21—24. l.

¹⁰¹ *Codex de delictis* (1827) 55. l.

¹⁰² *Fayer* 143. s a köv. l., 370. s a köv. l.

¹⁰³ „A magyar javaslat abban különbözik a többitől (ti. a korabeli büntető törvénykönyvektől), hogy felsorolása részletezőbb és nyelvezete classicus. Azok a rövid tételek úgy hangzanak mint a tízparancsolat mondatai. Magukban foglalják az egész jog- és erkölcsant.” *Fayer* I. kötet I. rész. Bevezető tanulmány 169. l.

emelhetünk ki: az elkövetőnek annál súlyosabb a felelőssége, minél erősebb, hatalmasabb volt a sértetthez viszonyítva, minél jobban megsértette másnak beléhelyezett bizalmát, minél kegyetlenebbül követte el cselekményét, minél nagyobb kárt okozott, enyhítő körülménynek minősül viszont 18. évét még be nem töltött életkora, nagymérvű ittassága, ha szokásán kívül, nem szándékosan és beszámítási képességét teljesen ki nem záró mértékig részegedett meg; vagy a sértett fél által különös ingereltetése.¹⁰⁴ A tervezet szerint az erőszakos nemi közösülés *alapesetének* a büntetése 6 évig terjedhető rabság, kísérletért azonban 3 évi rabságnál súlyosabb büntetés nem szabható ki. A betegség, a sérülések, különösen a halál okozásának lehetőségére tekintettel kodifikált *minősített* változatok elkövetőit még hosszabb ideig tartó szabadságvesztéssel fenyegeti, a kódex szerint kiszabható legsúlyosabb büntetéssel, életfogytig tartó rabsággal azt az elkövetőt, aki az „erőszakos közösködésnek vagy kísérletnek következtében” 14 évesnél fiatalabb nőnek vagy korhatárra tekintet nélkül mind egyenes, mind oldalágon elsőfokú nőrokonának halálát idézte elő. A *privilegizált* változatok elkövetéséért enyhébben bűnhődött a férjszínlelő, maximum egy évig terjedhető rabsággal, és az, legfeljebb két évi rabsággal, aki erőszak alkalmazása nélkül akarattnyilvánításra képtelen nővel közösült. Az erőszakos nemi közösülés elkövetői 20 000 pengőforintot meg nem haladható „pénzbeli díjt” is kötelesek fizetni bírói ítélet alapján a sértett vagy örökösei számára.¹⁰⁵

A XVIII. század magyar büntetőjogi szakirodalmának az erőszakos nemi közösülés bizonyítására, a súlyosító és az enyhítő körülményekre vonatkozó tanításait viszonylag röviden foglalhatjuk össze. Huszty Istvánnak a büntetőjog szempontjából compendiumnak is alig nevezhető művét e helyütt teljesen mellőzhetjük, de ha tömören is, ki kell térnünk *Bodó Máttyás* eredményeinek a bemutatására, mert ezek lényegileg a már ismertetett Praxis Criminalis rendszerére és előírásaira nagymértékben alapozódtak, jobb alkalmazhatóságukat segíthették elő s helyel-közzel tovább fejlesztették a bennük foglaltakat. Szerzőnk a rendes büntetés kiszabásához elegendőnek tekintette, ha csupán egy megbízható tanú tapasztalta az elkövetéskor a színhelyen a sértett ellenállását és segélykiáltását, amennyiben erről két másik tanúnak vallomást tett. A Praxis Criminalisnak a sértett *infans* minőségét súlyosító körülménynek betudó rendelkezését hallgatólagosan úgy értelmezte, hogy e kifejezés elhagyásával a gyermekkorú, a gyengeelméjű, az örült és az eszelős nő (*minorennis, demens, furiosa, maniaca*) ellen kifejtett erőszakos nemi közösülés súlyosítja az elkövető felelősségét. Az enyhítő körülmények közül elhagyta azt az esetet, hogy a férfi pusztán *zaklatta* közösülésre a nőt, mivel e magatartást nem az erőszakos nemi közösülés „előkészületi cselekményének”, hanem más bűncselekménynek minősítette.¹⁰⁶ A kiváló jogász az általában figyelembe veendő enyhítő és súlyosító körülmények egész sorát tárgyalta (pl.: fiatal, öreg kor, súlyos testi gyengeség, előző bécsületes élet, tisztas és jó hírnév mint enyhítők; halmazat, helyrehozhatatlan kár, sérelem, másnak bűncselekmény elkövetésére csábítása, kegyetlenség mint súlyosítók),¹⁰⁷ melyek közül azonban csupán a részegsége, illetve gyógyszer-

¹⁰⁴ *Fayer* 29—31. l.

¹⁰⁵ *Fayer* 56—57. l.

¹⁰⁶ *Bodó* 262. l. — A más bűncselekménnyé minősítésre nem e helyütt ugyan, de példát is hoz: aki saját feleségét kivéve, férjzett asszonyt arra ösztönöz, hogy vele közösüljön, de erre nem kerül sor, mások házasságának búsítójaként, nem adultériumért büntetendő. 121. l.

¹⁰⁷ *Bodó* 90—135. l.

től bódultságra és a szerelemre, szeretetre utalunk kissé közelebről. A teljes, előre nem látott és véletlenül keletkezett részegség (*ebrietas plena et improvisa casuque*) vagy a gyógyszer által okozott (*per medicinam causatam*) kábultság beszámítást kizáró ok, az e sajátosságokkal nem rendelkező, az akaratot és a tudatot csak jelentősen korlátozó változatok enyhítő körülménynek minősülnek, de ha a részegség enyhe vagy középszerű (*levis, mediocris*), amely a szándékot nem zárja ki, a rendszerinti büntetés kiszabásának van helye.¹⁰⁸ A tisztességes és megengedett szerelem (*licitus ac honestus amor*) általában enyhíti a felelősséget, a tiltott szerelem azonban — amely a nemi bűncselekményeknél fordulhat elő — csak akkor, ha nem kizárólag a tettes volt kialakulásának az oka (a másik fél provokáló magatartására gondolhatott Bodó), vagy ha az egyszerű, illetve az erőszakos nemi közösülés az érintettek között házasság követte.¹⁰⁹ Szerzőnk remekül összefoglalta azt is, hogy a súlyosító és az enyhítő körülmények mérlegelésénél mikre kell a bírónak különös gondot fordítania: a bűncselekmény minőségére, az elkövető és a sértett személyes tulajdonságaira, az akaratra és az előkészületekre, az elkövetés helyére, idejére, valamint arra, hogy milyen módon került sor a deliktum végrehajtására.¹¹⁰

Nem kell túl sok teret szentelnünk a XIX. század első fele büntetőjogász professzorai nézeteinek bemutatására sem, mivel az itt tárgyaltak vonatkozásában már számottevő újat nem adtak. Közülük először *Vuchetich Mátyás* tanításainak rövid összegezésére vállalkozunk. Szerzőnk igen sommásan ugyan, de felhívta a figyelmet arra, hogy az erőszakos nemi közösülés bizonyításánál igen körültekintően kell eljárni, mert hiszen nem minden megtámadottnak van lehetősége a segélykiáltásra, nem is elég ügyes a támadás elhárítására, ezért többek között meg kell vizsgálni a sebeket, daganatokat, a széttépett ruhákat, kellő időben a helyszínen esetleg feltalálható más nyomokat.¹¹¹ A terheltet nem szabad kényszeríteni vallomásra, ha azonban nyakas, kétértelműen, képtelenül válaszol, őrvjögést színlel, hogy a vallatást és minden nyomozást kijátszon, a hazai gyakorlat szerint helye van fenyegetésekkel, sőt keményebb börtönnel, de semmiképpen veréssel, válaszra ösztökélni.¹¹² A törvény szerinti rendes büntetés csak teljes bizonyítás, bírói szemle (szakértői vélemény is), a perbefogott beismerése vagy legalább két kifogástalan tanú vallomása alapján szabható ki.¹¹³ Részletesen foglalkozott a súlyosító és az enyhítő körülményekkel is, de számunkra elegendőnek tűnik, ha csupán az ezek mérlegelésénél követendőnek ajánlott általános alapelvekre utalunk. Figyelembe kell venni, hogy milyen szabadon, minő kötelezettség megsértésével, mekkora sérelem okozásával, milyen módon került sor a bűncselekmény elkövetésére.¹¹⁴

Szlemenics Pál nem foglalkozott külön az erőszakos nemi közösülés bizonyításával, annyit azonban ő sem mulasztott el, hogy legalább műve eljárásjogi részében ne rögzítse: a törvény szerinti rendes büntetés csak teljes, enyhébb viszont a gyanítást felülmúló *csekélyebb bizonyítás* alapján mondható ki.¹¹⁵ Ahhoz, hogy „a bevádolt ellen büntette teljesen, vagyis, mint mondani szokás,

¹⁰⁸ Bodó 99—102. 1.

¹⁰⁹ Bodó 109—112. 1.

¹¹⁰ Bodó 135. 1.

¹¹¹ *Vuchetich* 269. 1.

¹¹² *Vuchetich* 388. 1.

¹¹³ *Vuchetich* 402—410., 514. 1.

¹¹⁴ *Vuchetich* 115—172. 1., az elvekre különösen a 118—119., 171—172. 1.

¹¹⁵ *Szlemenics* (1833) 229. 1., (1847) 183. 1.

déli nap fényénél világosabban be legyen bizonyítva”,¹¹⁶ vagyilagosan szükséges a perbefogottnak a törvényszék előtti beismerése, általában legalább két hitelt érdemlő tanúnak a bűncselekményről tett, esküvel erősített vallomása, a bíró azonban a „titkon elkövetett bűntettekben... a feladónak, következőleg más kétséges hitelű tanúnak vallomását is tekintetbe veheti”.¹¹⁷ A vizsgáló, a „vallató bíró” kivételesen „mértékletes veretéssel” (*verberibus moderatis*) is rendre utasíthatja „a felelni nem akaró, dühödést színlelő, feleleteivel csintalankodó vagy ellenmondásait megegyeztetni nem akaró” letartóztatottat, akinek a bűntettéről még szabadlábon tett kibékülő egyezkedései a sértettel a törvényszéken kívüli beismeréssel egyenértékűek.¹¹⁸ A nyomot hagyó bűntetteknel a hatósági szemle, „mikben a látás bizonyos tudományt szerez, teljes bebizonyításul szolgál”.¹¹⁹ Kizárólag gyanújelek (pl.: a gyanúsítottnak a tetthely szomszédságában az elkövetés időtájában, valamely holmijának a tetthelyen találása, a megsértett „édesgetése, s hallgatásra késztetése”, illetve „valaki állapotjának hirtelen s másképen megmagyarázhatatlan változása”) teljes bizonyítást nem eredményezhetnek.¹²⁰ A maga korában rendkívül sikeres professzor a súlyosító és az enyhítő körülményeket elég részletesen tárgyalta, hiszen az volt a véleménye, miszerint „a büntettnak mennyisége nagy részint a büntetésálglyító, és büntettet súlyosító környülállásoktól is függ”, mégis csupán néhányat emelünk ki a súlyosító körülmények közül: fokozott a felelőssége az elkövetőnek, ha különös vakmerőséggel, botránkoztatással, szokatlan kegyetlenséggel, álnokul vagy számos bűntárs egybegyűjtésével hajtotta végre deliktumát.¹²¹

Nagyon röviden összegezve az erőszakos nemi közösülés bizonyítására és büntetésére vonatkozó országos felfogást, a következők rögzíthetők. A nyomozás és a bírói eljárás során bizonyítani kell, hogy valóban erőszak alkalmazásával került sor a nemi közösülésre: kiáltozva kért-e segítséget a sértett, a kényszerítésnek milyen nyomai maradtak. A rendszerinti büntetés elszenvedetetésére, hóhér pallosával kivégeztetésre csak akkor ítéltető az elkövető, ha hiányoznak az enyhítő körülmények, illetve alighanem abban az esetben is, ha a súlyosítók túlhaladják ezeket és ráadásul beismerésével vagy legalább két hiteltérdemlő tanú vallomásával bűncselekménye teljesen bebizonyosodott. Legalább jogászai körökben általános lehetett az a felfogás, hogy a halálbüntetés e deliktum elkövetéséért túl szigorú, amit ékesen igazolnak a büntető törvénykönyv-tervezetek előírásai, amelyek szerint az erőszakos nemi közösülés befejezett alapváltozatának a büntetése — mindhárom, az 1795., az 1827. és az 1843. évi javaslat értelmében — a 6 évi szabadságvesztésnél nem lehet hosszabb időtartamú.

b) Az erőszakos nemi közösülés bizonyítása — miként arra egészen röviden már felhívtuk a figyelmet — mind a *nyomozó szervek*, mind a *büntetőbíróságok* számára rendkívül nehéz feladatot jelentett, mivel e bűncselekmény végrehajtásánál a tettes — enyhén fogalmazva — annak idején sem úgy választotta meg az elkövetés helyét és idejét, hogy cselekménye könnyen leleplezhető, pláne bizonyítható legyen. Csak fokozta az ítélező bírák gondját az a körül-

¹¹⁶ Szlemenics (1833) 206. l., (1847) 165. l.

¹¹⁷ Szlemenics (1833) 207., 214. l., (1847) 166., 172. l.

¹¹⁸ Szlemenics (1833) 190., 211. l., (1847) 153., 168—169. l.

¹¹⁹ Szlemenics (1833) 181. l., (1847) 147. l.

¹²⁰ Szlemenics (1833) 218—219. l., (1847) 174—175. l.

¹²¹ Szlemenics (1833) 89—99. l., (1847) 77—85. l., az idézetet ld. a 85. oldalon.

mény, hogy a kötött bizonyítási rendszer előírásai értelmében az esetek el nem hanyagolható részében alighanem bűnösöket is kénytelenek voltak bizonyítékok hiánya vagy elégtelensége miatt belső meggyőződésük ellenére felmenteni. Egyáltalán nem tekinthetjük tehát rendkívülinek azt, hogy a szegedi rabokat ítélő törvényszék elé került ilyen természetű bűnügyeknek mintegy a felében felmentő ítélet született,¹²² de még hány olyan eset is előfordulhatott, amely a feledés homályába merült, sohasem terelődött a hatósági eljárás útjára. Felmentésekre egyébként azért került sor, mert: a) sem az erőszak, sem a közösülés vagy b) csupán az erőszak alkalmazása nem bizonyosodott be, az utóbbi esetben azonban az illegális közösülésért már büntetés volt kiszabható.

Az erőszakos nemi közösülés vádja alapján indult, de felmentéssel zárult bűnügyek közül csupán néhányra utalunk közelebről. 1836-ban a büntetőbíró-ság „próbák hiánya miatt” elrendelte Horváth Julis 13 éves leány erőszakos megszeplősítésének a gyanúja miatt letartóztatott Mészáros István 30 éves iccés szabadlábra helyezését, „mint hogy a vádnak bé valósulására *semmi nyomos okok* sem lennének elő adva”.¹²³ Könnyen dönthettek a felmentés mellett a bírák, ha a panaszos arra hivatkozott, hogy megerőszakolója közösülésével szüzességétől fosztotta meg, mert e ténykörülmeny valódiságát szakértői (főként orvosi) vizsgálattal legtöbbször minden kétséget kizáró módon lehetett bizonyítani.¹²⁴ Felmentették 1825-ben Pollitzer Löbl Márk 17 éves ötvöst Dóró Kata „hajadon Lányon végben vitt erőszak tétel” és 1836-ban Fleischer Simon 26 éves nős férfit Almási Pannán „erőszakos paráználkodás” elkövetésének alaptalan vádja alól, az előbbit azért, mivel „az Orvosi tapasztalás szerént az állított erőszak tételnek még tsak gyanítható nyomai se találtattak”, az utóbbit pedig, „minthogy az elő mutatott Orvosi vizgálatból erőszakos meg szeplősítés ki nem sülné”.¹²⁵ Ez a bizonyíték pedig döntően esett latba, kivált, ha még egészen fiatal leány „sértettről” volt szó, mint például 1830-ban a 12 esztendő-s Babartzi Örszéről, akinek állítólagos megerőszakolóját, Mezei Istványt nem marasztalták el erőszakos nemi közösülésért, mivel „az erőszaknak *semmi világos jelei* se láttattattak, ezek nélkül pedig az erőszak tétel oly kis korú Leánykán meg nem történhet”.¹²⁶ Dóró Kata, Almási Panna és Babartzi Örsze még szerencsésnek tekinthették magukat, mert hiszen a bíróság nem büntette meg őket hamis vádért úgy, miként 1809-ben a 13. éves Doktor Barbarát, akiről megerőszakolása az orvosi bizonyítványból semmiképpen (*nequamquam*) nem bizonyosodott be.¹²⁷ A magukat az erőszakos nemi közösülés elviseléséig szüznek valló panaszosok ügyében számításba jöhető bizonyítás lehetőségeire legyen szabad még egy 1847. évi ítéletre hivatkoznunk, amely szerint Vorháts Ger-

¹²² Jkv. 1809: 134. július 8., 1811: 158. augusztus 21., 1823: 336. december 20., 1822: 178. július 26., 1823: 302. december 5., 1825: 153. május 20., 384. december 28., 1826: 129—131. május 6., 1830: 196. július 22., 1831: 243. július 27., 1833: 356. november 7., 1836: 51. március 17., 131. július 21., 185. szeptember 10., 1846: 246. augusztus 26., 1847: 101. május 20.

¹²³ Jkv. 1836: 185. szeptember 10.

¹²⁴ Jkv. 1809: 134. július 8., 1825: 348. december 28., 1826: 129—131. május 6., 1830: 196. július 22., 1836: 51. március 17., 1847: 101. május 20.

¹²⁵ Jkv. 1825: 348. december 28., 1836: 51. március 17.

¹²⁶ Jkv. 1830: 196. július 22.

¹²⁷ Jkv. 1809: 134. július 8. — Hasonlít Doktor Barbara esetéhez Fábian Erzsébet ügye, aki a jelek szerint elmulasztotta magát bábával, szakértőkkel megvizsgáltatni, így az erőszak nem bizonyosodhatott be s ezért nem kerülhette el az egyheti kenyéren és vízen böjtöléssel töltendő betömlőcözést, valószínűleg *stuprum* elkövetéséért. Jkv. 1811: 158. augusztus 21.

gelyt, mivel „a bünbeli tett *bebizonyítására* megkivántató azon *lényeges* körülmény, mellynél fogva a vasban álló a vádbeli *tetten rajta kapatott*”, hiányzott és a „leányon az elkövetett állítólagos *erőszak jelei*” sem voltak láthatók, „a vád terhe alól próbák elégtelenségéből” fel kellett menteni.¹²⁸

Nehezebb helyzetben voltak az asszonyok, ha maradandó külső sérülést az elkövető nem okozott. Hiába panaszolta be 1825-ben Huszka Ilona, Vastag János juhász felesége Dani Oláh Mártony 35 esztendőös számadójuhászt, hogy az „ötét férje otthon nem léttit meg tudván tilalmas közösködésre erővel reá vette és öszve törte”, minthogy a bepanaszolt tagadott és az alighanem a várostól messze-távol, valahol a tanyavilágban lakó feljelentő „azt bé mutatni” nem tudta.¹²⁹ Hogy az erőszakos nemi közösülés valóban megtörténhetett s csupán bizonyíthatatlan maradt, valószínűleg a bírákban is felmerülhetett, mert különben hamis vádért Vastagné megbüntetése nemigen maradhatott volna el. Néhány évvel korábban, 1822-ben, ésszerűbben tett panaszt Juhász Antalné Fogas Rúzsza, mint ahogyan Vastag Jánosné, amennyiben bár a fennmaradt ítéletből pontosan meg nem állapítható bűncselekményért, de aligha erőszakos nemi közösülésért jelentette fel Németh Gothentz András 22 éves nős férfit, akit a panasztétel után azért tartóztattak le, mert „éttzakának idején Fogas Rúzsára . . . reá támadni ötét meg betsteleníteni s öszve k . . . ázni merészlett”-e. Gothentz még ráadásul nem valami bölcsen „védekezett”, nem tagadta ugyanis az ellene felhozott vádat, „sött szemtelenül aztat önként hogy említett Fogas Rúzsával közösködött kérkedve a Törvény szék előtt is vitatgatta, s ez által nem tsak mások botránkoztatására, de a házások közt egyenetlenségek s meg utálásokra szolgáltatott okot”, amiért előzetes letartóztatásának büntetésül beszámításán kívül nem kerülhette el a 25 botütést sem.¹³⁰

Már a felmentő ítéletekkel kapcsolatosan láttuk, hogy a judikatúra mekkora jelentőséget tulajdonított annak, vajon bekövetkeztek-e a közösülés következtében a serdületlen vagy az alig serdült leánynak a nemi szervén szakértők által észlelhető változások, roncsolódások, zúzódások. Ha ezek megállapíthatók voltak, más bizonyítékok támogatásával nem maradt el a büntetés sem.¹³¹ A jelek arra engednek következtetni, hogy 1843-ban még az olyan orvosi látelleletet is legalább valószínűsítő bizonyítéknak tekintették a bírák, amely szerint a sértett Csiszár Julis „szemérem testén tágitásnak aludt vérreli fertőztetésnek, a nyilásból világos vérnek kifolyása, geny forma nedv folt, s a szemérem nyilás kidagadtsága, s megtágultsága világosan” szemlélhető volt és ezért — ugyancsak a látellelet szavaival — „*hihető, hogy erőszak tétetett*”.¹³² Kellően méltányolták azokat a sérüléseket is, amelyek nem a közösülés, hanem az erőszak alkalmazásának eredményeként keletkeztek, mint Bogdány Pál 1817. évi és ifj. Poppány Mihály 1823. évi bűnözéseinek az alkalmával. Bogdány késsel döfte le,

¹²⁸ *Jkv.* 1847: 101. május 20.

¹²⁹ *Jkv.* 1825: 153. május 20.

¹³⁰ *Jkv.* 1822: 178. július 26.

¹³¹ *Iratok.* 1805. július 9., augusztus 31., *Jkv.* 1841: 183. október 14., 1843: 8. január 19., 1846: 251. szeptember 2.

¹³² *Jkv.* 1843: 8. január 19. A „fertőztetésben” elmarasztalt Csillagh Józsefet igen enyhe büntetéssel, a letartóztatásban töltött időn kívül még két hét rabsággal sújtották bírái, mert a nem teljesen egyértelmű orvosi látellelet csupán két gyanújel támogatta: a sértett a tetthelyről hazatérve anyjának „siránkozólag” azonnal elpanaszolta a vele történeteket és Csillagh egyébként tagadó vallomásaiban annyit elismert, hogy a „leánykának a száját, mint kiáltozónak befogta”.

Poppány pedig fojtogatás közben az arcán sebesítette meg áldozatát.¹³³ Nem mulasztották el azt sem, hogy a tetthelyen vagy az elkövető ruhadarabjain keressenek olyan nyomokat, amelyek az erőszakos nemi közösülésre utalnak. Az imént említett Poppány Mihály ingén vérfoltot találtak, 1841-ben pedig már tanácsi küldöttség szállt ki házkutatásra Beró Ferdinánd anyjának házába, amely egy tanú által a közösülés színhelyeként valószínűsített szobában, ahová a gyanúsított „klavirozás örve alatt” felcsalta a sértettet, a kanapén véres foltokat talált. A helyszíni szemle bizonyító erejét még tovább erősítette két másik tanú vallomása, miszerint azon idő tájban, midőn a büntett elkövetésére sor kerülhetett, „mosatattván a Beró Család szennyes ruhái, azok között a fogva lévőnek egyetlen egy lábra valója volt egy tenyérynire véres”.¹³⁴ Fontos bizonyítéknak számított Hegedüs Bográts János ellen az a körülmény, hogy elfogatásakor (bizonyára lobogós) gatyaszárain vércseppek (*guttæ sanguinis in perisomatibus*) voltak láthatók.¹³⁵

A nyomozó szervek és a büntetőbírótság nem mellőzték a sértett és a bűncselekményről valamilyen módon tudomást szerző más tanúk kihallgatását sem, de arra nem találtak adatot, hogy akárcsak egyetlenegy teljesen hiteltérdemlő tanú közvetlenül látta volna az erőszakos nemi közösülést vagy hallotta volna az áldozat segélykiáltzásait.¹³⁶ A tanúbizonyítással kapcsolatosan mégis érdemes legalább néhány jogesetre felhívni a figyelmet. 1805-ben Bandó Erzsébet 11. éves sértettnek bizonyára a nővére vagy nagynénje, Nagygyörgy Antalné, Bandó Judit arról számolt be tanúvallomásában, hogy az elkövetéssel gyanúsított Molnár József lakásával szemben álló házban gyermekágyat fekvő asszony felhívására, akinél látogatóban volt, átment a tetthelyre, ahol a színen megpillantotta Molnárt, amint éppen a gyermekben feküdt, rákiáltott, mire az szó nélkül feleeresztette a kislányt.¹³⁷ Ugyanebben az évben többek között azért szabadult az erőszakos nemi közösülés vádja alól Kiss János, aki saját beismerése szerint kétszer közösült Borbola Erzsébettel, mert bár az orvosi bizonyítvány a leány nemző szervének roncsoltságát kétségtelenül igazolta, de két hiteltérdemlő tanú egybehangzóan azt vallotta, hogy azon a napon, amikor az első nemi aktusra sor kerülhetett, látták a leányt Kiss szállásáról saját otthonába hazatérni.¹³⁸ Nem kerülhette el viszont a marasztalást 1846-ban Farkas Mihály Janacsik Éva leánykának a megerőszakolásáért, mert „meghitelesített” tanúvallomásaikban Csoti Treszka és Steinhardt Ignác sebész ellene nyilatkoztak. Az előbbi azt bizonyította, hogy a gyanúsított neje 100 váltóforintot ígért a sértett anyjának, ha nem tesz feljelentést, az utóbbi szerint pedig „maga a fogva lévő, hat heti ingyen munka ajánlása mellett, kedvező bizonyítvány adására kérte” őt.¹³⁹

¹³³ Jkv. 1817: 215. november 5., 1823: 165. július 22.

¹³⁴ Jkv. 1841: 183. október 14. — Az orvosi látélet azt is bizonyította, hogy Beró Ferdinánd ugyanolyan „veszedelmes buja nyavaljában szenvedni tapasztaltatott”, amely a sértetten is kimutatható volt.

¹³⁵ Jkv. 1825: 233. szeptember 6.

¹³⁶ Olyan mentő tanúra azonban már van adatunk, Susi Panna személyében, aki szemtanúként bizonyította, hogy erőszak alkalmazására Bozoki Ágnessel szemben Oláh Deldó Ferenc részéről nem került sor, mivel a feljelentő „sértett” — nyilván nem sokkal a közösülés után — a földön mezítelen hassal csendesesen feküdt. A felmentésre az is okot adott, hogy Bozoki beismerte: „Deldó állitolági küzdéseire nem kiabált”. Jkv. 1823: 336. december 20.

¹³⁷ Iratok. 1805. július 9.

¹³⁸ Iratok. 1805. augusztus 31.

¹³⁹ Jkv. 1846: 251. szeptember 2.

Választott korszakunk szegedi joggyakorlatában mindössze három olyan megítélt bűnügyet találtunk, a „kemény” tortúra megszüntetését követően másutt sem lehetett jobb az arány, amelyeknél az elkövető *beismerésével* a „bizonyítások királynőjét” (*regina probationum*) szolgáltatta bírái számára. 1805-ben Molnár József odáig ment el, hogy két kisleányon az erőszakos nemi közösülésnek magkiloveléssel (*proprii seminis ejaculatione*) befejezett, a harmadikon ennek hiányában a kísérlet szakában megrekedt változatának az elkövetését ismerte el.¹⁴⁰ 1817-ben nem tagadta Bogdány Pál sem, hogy Dany Mártonné Doczy Erzsébetre közösülési szándékkal támadott, de az erőszakos nemi közösülés kísérletét már csak azért is szívesebben vállalta, mert különben szándékos emberölés vagy egyenesen gyilkosság megkísérléséért marasztalhatták volna el bírái.¹⁴¹ A bűnügyi iratok elkallódása miatt pontosan ugyan nem állapítható meg a bizonyítékokra csak röviden utaló ítéletből, hogy milyen formában, de 1835-ben a három tettes közül kettő bevallotta, miszerint mindhárman megerőszakolták Budai János feleségét.¹⁴²

Az ítéletek egy része a súlyosító és az enyhítő körülményekre bővebb indokolás nélkül csupán utal, másik részük egyáltalán nem szól róluk és akadnak olyanok is, amelyeknél az elkövető személyére vonatkozó adatokból, a véghezviteli magatartás vagy mód leírásából és a kiszabott büntetésből lehet következtetni arra, hogy milyen szempontok vezették a bírakat akkor, midőn a bűncselekmény súlyára tekintettel és az elkövető személyes tulajdonságaira, körülményeire figyelemmel az általuk igazságosnak tartott büntetést kirótták. Ezért nem tehetünk mást, mint hogy mi is inkább csak felsorolást adjunk. A judikatúra *súlyosító körülményként* értékelté a büntetett előéletét,¹⁴³ a halmazatot, ide értve azokat az eseteket is, amelyeknél az erőszakos nemi közösülés vagy kísérlete következtében súlyos testi sérülés, illetve nemi betegség következett be,¹⁴⁴ az elkövetőnek azt a sajátosságát, hogy „feslett here Élete, s hobortos indulatossága” köztudomású,¹⁴⁵ valamint azt, ha a tettes — mint oktató vagy házigazda — visszaélt a sértett leánygyermek jöhíszeműségével.¹⁴⁶ *Enyhítő körülménynek* számított viszont az elkövető ifjú,¹⁴⁷ illetőleg élemedett kora,¹⁴⁸ erős, esetünkben a legfelső fokú felindultsága, dühe (*maximus furor*), amely már-már a beszámíthatatlanság határait súrolhatta,¹⁴⁹ testi fogyatékos-

¹⁴⁰ *Iratok.* 1805. július 9.

¹⁴¹ *Jkv.* 1817: 215. november 5. — A következtetés helyessége magából az ítélet szövegéből kiderül, amely megállapítja, hogy az elkövető ölési szándéka nem bizonyosodott be.

¹⁴² *Jkv.* 1835: 130. augusztus 26.

¹⁴³ *Jkv.* 1823: 165. július 22., 1825: 233. szeptember 6., 1835: 130. augusztus 26.

¹⁴⁴ *Jkv.* 1817: 215. november 5., 1825: 233. szeptember 6., 1835: 130. augusztus 26., 1841: 183. október 14.

¹⁴⁵ *Jkv.* 1841: 183. október 14.

¹⁴⁶ *Iratok.* 1805. július 9., *Jkv.* 1841: 183. október 14.

¹⁴⁷ *Jkv.* 1817: 215. november 5. (18–20 éves), 1819: 88. április 21. (16 éves) — Az 1817. évi ítélet meg is indokolja, hogy miért tekintendő enyhítő körülménynek az elkövető fiatal kora (*aetas juvenilis*). Azért ti., mert élete megjavításának reményét (*spem emendationis vitae*) valószínűsíti.

¹⁴⁸ *Jkv.* 1804: 41. május 14. (66 éves), *Iratok.* 1805. július 9. (55 éves.)

¹⁴⁹ *Jkv.* 1817: 215. november 5.

sága, jogesetünkben sántasága,¹⁵⁰ jelentős fokú részegsége¹⁵¹ és az, hogy az elkövetési magatartás nem jutott túl a kísérleten.¹⁵²

A bizonyítási eljárás lefolytatása után a rabokat ítélő törvényszék meghozta felmentő vagy marasztaló ítéletét, az utóbbi esetben az elkövető megérdemlett büntetéséül, másoknak pedig „a rozstol valo vissza rettentésekre szolgálando példaul” (*in sui nihilominus demeritum alierum vero salutare in exemplum praevie*)¹⁵³ a bizonyítottság fokától, valamint a súlyosító és az enyhítő körülményektől függően szabta ki az erőszakos nemi közösülési bűnügyekben szigorúnak egyáltalában nem nevezhető büntetését. A kísérletet különösen enyhén torolta meg a bíróság, 10—30 bot-, illetve ha az elkövető 20. életévét még nem töltötte be, korbácsütés elszenvedtetésével, a legenyhébben 1814-ben Argelák Jánoson, a legsúlyosabban 1823-ban ifj. Poppány Mihályon.¹⁵⁴ Alighanem ilyen büntetéssel szabadult volna 1804-ben Dodera Tamás is, ha 66 esztendeje ki nem zárja a testfenyítést, ezért e helyett egy hónapi tömlőccel (*carcer*) sújtották.¹⁵⁵ Mindössze három hónapi vason, közmunkán, hetenként két nap böjttel töltendő rabságot szabtak ki 1846-ban a Janacsik Évát, egy „11. éves leánykát erőszakkal megszeplősítő” Farkas Mihályra,¹⁵⁶ két-két évi rabságot kellett kiállania a század elején a három leánygyermeket megerőszakoló Molnár Józsefnek és az 1840-es évek első felében Beró Ferdinándnak, aki meg két alkalommal is közösülésre kényszerített egy 8 éves leánykát, s közben még nemi betegséggel is megfertőzte áldozatát.¹⁵⁷ Rosszabbul járt 1817-ben Bogdány Pál, akinek a két évi vason, közmunkán, heti két nap böjttel töltendő rabságát negyedévenként nyilvánosan kiosztandó 30—30 botütéssel nehezítették meg, igaz, hogy a sértett terhes nő majdnem belehalt a később elmarasztalt erőszakos nemi közösülésének kísérletébe.¹⁵⁸ Háromrendbeli rablásért, az akkor még súlyos bűncselekménynek számító káromkodásért és erőszakos nemi közösülésért Hegedüs Bográts János sem kapott 1825-ben 4 évnél hosszabb rabságot negyedévenkénti 25 bottal tetézve, míg két rablásban és az erőszakos nemi közösülésben büntársa, Popány János mindössze két esztendő, ugyancsak negyedévenként kiállandó 25 botütéssel.¹⁵⁹ A szegedi rabokat ítélő törvényszék a rendszerinti büntetést, bár lefejezés helyett felakasztásra változtatva, csupán egy alkalmi, de előre összebeszélt rablóbanda tagjaira, Ördög Ferencre, Rozsi Ferencre és Popány Ferencre szabta ki, akik egy kocsmáros házára törtek, a férjet leütötték, az asszonyt mindhárman megerőszakolták, majd összesen több, mint 1000 Ft. értékű vagyontárgyakat vittek magukkal.¹⁶⁰

¹⁵⁰ *Iratok*. 1805. július 9.

¹⁵¹ *Jkv.* 1804: 41. május 14., 1813: 275. július 14., 1814: 168. augusztus 4. — A részegség fokát gondosan mérlegelték a bírák Ördög Ferenc és társai bűnügyében, aminek eredményét ítéletükben úgy fogalmazták meg, hogy „a gonosz tetteknek végre hajtása alkalmával ittasok nem lehettek mivel olyképpen a felforgot környülményeket oly világossan fel sem adhatták volna”. *Jkv.* 1835: 130. augusztus 26.

¹⁵² *Jkv.* 1810: 157. augusztus 21., 1813: 275. július 14., 1814: 168. augusztus 4., 1817: 215. november 5., 1819: 88. április 21., 1823: 165. július 22., 1845: 117. május 7.

¹⁵³ *Jkv.* 1835: 130. augusztus 26., 1817: 215. november 5.

¹⁵⁴ *Jkv.* 1814: 168. augusztus 4., 1823: 165. július 22.

¹⁵⁵ *Jkv.* 1804: 41. május 14.

¹⁵⁶ *Jkv.* 1846: 251. szeptember 2.

¹⁵⁷ *Iratok*. 1805. július 9., *Jkv.* 1841: 183. október 14.

¹⁵⁸ *Jkv.* 1817: 215. november 5.

¹⁵⁹ *Jkv.* 1825: 233. szeptember 6.

¹⁶⁰ *Jkv.* 1835: 130. augusztus 26.

Az erőszakos nemi közösülés büntetésénél követett igen enyhe gyakorlat bizonyításaként érdemes utalni néhány más természetű bűnügyben hozott ítéletre is. 1801. február 14-én lefejezésre ítélték Dóczy Istvánt és Farkas Andrást, mert az úton leütötték Schepuntsik Mátyás felvidéki gyolcsost és elraboltak tőle 4 vég gyolcsot, amelynek az értéke nem haladta meg a 40 forintot. A halálos ítéletet még ez év március 5-én a Királyi, 6-án pedig a Hétszemélyes Tábla is jóváhagyta.¹⁶¹ Ugyanezen a napon gondatlan emberölésért és káromkodásért két évi rabságra és negyedévenként 25 botra ítélték Pinitzky Podráschka János büntetlen előéletű 22 éves juhászt, aki „fél boros” állapotban, hirtelen haragjában, egyetlenegyszer úgy ütötte fejbe pásztorbotjával Asztalos Józsefet, hogy az egy hét múlva belehalt a sérülésbe, mivel az orvosi látélet tanúsága szerint az egyébként nem halálos seb gondozása elmaradt.¹⁶² Egy későbbi jogesetet hozunk még fel arra, hogy a legsúlyosabb büntetés, minősített halálbüntetés kiszabásától sem riadt vissza a büntető törvényszék, amely 1829-ben rablógyilkosságért az első rendű vádlott Kutska Jánost fiatalságára tekintettel „csak” lenyakazásra, a második- és harmadrendű vádlottakat, Darabos Kopár Istvánt, illetve Daka Józsefet azonban már *keréketörésre* ítélte.¹⁶³

Rövid összegezésként csupán egyetlenegy mondatot: a joggyakorlat a kötött bizonyítási rendszer keretei között maradt, a jogalkalmazók pedig minden tőlük telhetőt megtettek, hogy bűnjelek, tanúvallomások, gyanújelek, az elkövető vallomása alapján a lehetőségekhez képest bizonyítsák a panasz tárgyává tett erőszakos nemi közösülés megítélése szempontjából releváns körülményeket, magatartásokat, figyelembe vettek különböző súlyosító és enyhítő körülményeket, de törvényrontó szokásjogot alakítottak ki, midőn a büntető törvénykönyv-tervezetek szellemében, még azok előírásainál is enyhébb büntetéseket szabtak ki a törvényekben előírt halálbüntetés helyett.

*

Mintegy *utószóként* és — M. Tótfalusi Kis Miklós szavaival — a szerző „maga ... tselekedetinek mentsége”-ül, legyen szabad még hivatkoznunk arra, hogy meggyőződésünk szerint nem vezettük félre a tisztelt olvasót, midőn tanulmányunk címében az erőszakos nemi közösülés jogtörténeti problémakörének országos jellegű feldolgozását sejtettük. Az igaz, hogy csak egy törvényhatóság, Szeged szabad királyi város büntető törvényszékének joggyakorlatát tártuk fel — azt azonban teljes terjedelmében —, de feldolgoztuk a hatályos törvények, a „becsempészett” idegen Büntető törvénykönyvek és a három magyar (1795., 1827., 1843. évi) Büntető törvénykönyv-javaslat előírásait, valamint a korabeli magyarországi büntetőjogi szakirodalmat is. A szegedi judikatúra és a nyomtatásban terjesztett nem helyi felfogás között viszont olyan összhangot tapasztaltunk, hogy kutatási eredményeinket országosnak kellett tekintenünk. Azt nem vitatjuk, hogy igen szórványosan akadhatnak az ország különböző (megyei, városi) levéltáraiban olyan ítéletek, amelyek egy-egy, főként apróbb részletkérdésben ellentmondani látszanak eredményeinknek, kivált a büntetés súlyát, mértékét illetően. Az ilyen ítéleteket azonban — mint az összképbe bele nem illőket — alighanem jogsértések következményének kell

¹⁶¹ *Jkv. Iratok.* 1801: 14. február 14—23.

¹⁶² *Jkv. Iratok.* 1801: 13. február 14—23.

¹⁶³ *Jkv.* 1829: 139. június 11.

tekintenünk, mi pedig *nem* ezeket az *extrém eseteket*, hanem a *jogot kívántuk kihámozni* forrásanyagunkból; természetesen a történeti valóság meghamisítása nélkül. Választott korszakunkban már nincs feudális széttagoltság, partikularizmus a jelentősebb bűncselekmények megítélésében, aminek bizonyítékként elég, ha utalunk a Királyi Curia (a Királyi, illetve a Hétszemélyes Tábla) jogegységesítő szerepére, amely nem nagyon vitatható a fellebbezhető bűnügyekben. Hogy mégsem központi bíróságaink levéltáaira támaszkodtunk, annak magyarázatát a kiváló levéltáros és jogtörténész, Varga Endre adja meg helyettünk: „A büntető perek intézése itt rövid és egyszerű formák között történt... perjegyzőkönyv vezetése nélkül. A referens csupán *perkivonatot* készített a felterjesztett iratokból... a kir. tábla az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásból kiindulva... csupán a *felküldött iratok* alapján ítélkezett”, majd ezeket döntésével együtt *visszaküldte* az első fokon eljáró bírósághoz,¹⁶⁴ ahol azok, ha nem estek kíméletlen selejtezések vagy természeti, esetleg háborús katasztrófa áldozatául, ma is megtalálhatók.

¹⁶⁴ Varga Endre: *A Királyi Curia 1780—1850* (Budapest, 1974) 254. l.

ÖDÖN BOTH

DAS STUPRUM VIOLENTUM IM SPÄTFEUDALEN
UNGARISCHEN STRAFRECHT

(1790—1848)

(Zusammenfassung)

Der Begriff der Notzucht (*stuprum violentum, vis pudicitiae illata, virginum defloratio ac mulierum violatio, coactio ad libidinem*) wurde von den im Zeitalter des Feudalismus gebrachten Gesetzen nicht definiert. Sie begnügten sich damit, den der dieses so ekelhafte (*detestabile*), überaus große (*enorme*) und schändliche (*turpe*) Vergehen (*vitium*) begangen hat, als einen Räuber oder Mörder zum Tode verurteilen zu lassen. Unter solchen Umständen kam die Aufgabe den Rechtsanwendern zu, die Begriffselemente der Notzucht in ihrer Rechtspraxis, etwa mit einer gewohnheitsrechtlichen Geltung auszubilden. In ihrer Tätigkeit waren sie in der Zeit des Spätfeudalismus unter dem Einfluß der Verfügungen der in den Zusatz der ungarischen Gesetzsammlung (*Corpus Juris Hungarici*) erst am Ende des XVII. Jahrhunderts aufgenommenen, für Niederösterreich in 1656 erlassenen *Forma Processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalis*, sowie derjenigen der von Josef II für eine kurze Zeit selbst in Ungarn inkraftgesetzten und schon in 1788 selbst in ungarischer Sprache veröffentlichten *Sanctio Criminalis Josephina*, der im Druck erschienenen Texte der *ungarischen Strafgesetzbuchsentwürfe v. J. 1795, 1827 und 1843*, ferner der Lehren der ungarischen strafrechtlichen Fachliteratur jenes Zeitalters.

§ 1. Begriff und Erscheinungsformen der Notzucht

Wie die in der Einführung erwähnten Werke und die Rechtspraxis bezeugen, die Verletzte der Notzucht konnte nur eine *Frau* sein. Die einzigen Ausnahmen von dieser allgemeinen Auffassung wurden ausschließlich vom Strafgesetzbuchsentwurf d. J. 1795 und dem Kriminalisten Prof. Mátyás Vuchetich konstruiert. Der Erste sagt im allgemeinen die Möglichkeit aus, daß die Männer, und der Letztere daß die Knaben, „passive Subjekte“ werden können. Der Grundfall des Verbrechens konnte nur gegen eine *anständige* Frau begangen werden. Aber selbst unter ihnen vermochte die Gattin gegenüber ihrem Gatten keine Verletzte zu werden, solange sie die Leistung des *debitum conjugale* nicht rechtmäßig verweigern durfte. Die eine nicht anständige Frau mit Gewalt zur Duldung des Beischlafs nötigten, waren höchstens für eine privilegierte Form verantwortlich, die viel milder zu strafen war als die Grundform, oder für die qualifizierte Variante eines typisch anderen Verbrechens (*fornicatio*). Der Grund dieser Auffassung und dieser Rechtspraxis war, daß für das *Rechtsobjekt* determinierenden Charakters der Notzucht der Anstand, die Sittlichkeit (*pudicitia*) der Frau angesehen wurde, die aber der zeitgenössischen öffentlichen Meinung nach bei den nicht anständigen Frauen fehlten. Aus der Rechtspraxis kann auch herausgenommen werden, daß die Verletzte mindestens teilweise auch die Fähigkeit haben mußte, mit jemandem geschlechtlich zu verkehren.

Die Notzucht wurde auch von der zeitgenössischen Auffassung zu den mehraktigen Verbrechen (*delictum compositum*) gerechnet. Sie enthielt deshalb mehrere *Ausführungsverhalten*: 1. die Anwendung eines entscheidend *physischen Zwanges* oder von *Drohungen*, die den Widerstand der dem Beischlaf *nicht zustimmenden* Frau vernichtet haben und 2. den *Geschlechtsverkehr*, der zu jener Zeit erst mit dem im biologischen Sinn genommenen Geschlechtsakt (*immissio penis et ejaculatio seminis*) ein vollendetes Verbrechen wurde. Erst der Strafgesetzbuchsentwurf von 1843 verfügt, daß die Begehung der vollendeten Form schon festzustellen ist, wenn mindestens die Zeugungsteile „wirklich“ vereinigt wurden. Dieser Entwurf ist gleich-

falls die einzige Ausnahme, die bestimmt, die Ausübung welcher Tätigkeit — Herbeiführung mindestens einer widerstandsunfähigen Zustands mit Tendenz des Geschlechtsverkehrs — nötig ist, um den Versuch der Notzucht richterlich konstatieren zu können. Aus der Rechtspraxis kann nichts mehr analysiert werden, als daß für den Versuch verantwortlich ist, wer mit der Absicht des Geschlechtsaktes, mit Wissen und Willen, den Zwang begonnen hatte, aber die vollendete Variante nicht ausführen konnte. Da sich aus den Urteilen auf eine beruhigende Weise selbst das nicht herausstellt, mit dem Ausdruck welches minimalen Benehmens die Zwangs-anwendung begonnen werden konnte, kann es auf eine beruhigende Weise auch nicht klargestellt werden, wo die Grenze zwischen *Vorbereitungshandlung* und Versuch in der Praxis verlief, welche Begriffe in den Urteilen mit einem identischen Wort mit der Verwendung einer der Formen des Zeitworts *attentare* oder des daraus gebildeten verbum infinitivum bezeichnet wurden.

Es hat sich auch in der Hinsicht kein einheitlicher Standpunkt herausgestellt, wie der zur *Willensäußerung unfähige Zustand einer Verletzten* (Geisteskrankheit, vollständige Betrunkenheit, Pubertät, usw.) zu bewerten sei, falls der coitus übrigens ohne Zwang stattgefunden hat. Es entstanden drei Lösungsmöglichkeiten: 1. auch dies erschöpft den Tatbestand der Notzucht, 2. es rechnet als ein privilegierter Fall dieses Verbrechen und 3. es soll für eine qualifizierte Variante des auch übrigens strafbaren außerehelichen Beischlafs angesehen werden. Aus der Rechtspraxis kann nur so viel mit völliger Sicherheit festgestellt werden, daß die Frauen solchen Eigenart — als Unzurechnungsfähige — für den außerehelichen Beischlaf nicht zur Verantwortung gezogen werden konnten, bzw. selbst die gegen sie angewendete verhältnismäßig sehr milde (physische, sowie psychische) „Gewalt“ als Zwingen qualifiziert wurde.

Es sollte eine *Einheit* festgestellt werden, wenn der Täter die mehraktige Straftat der Notzucht begangen hat, aber eine *Verbrechenskonkurrenz*, wenn er in näher nicht bestimmten Intervallen dieselbe Frau mehrmals oder mehrere Verletzten je einmal durch Gewalt oder durch Drohung zur Duldung des außerehelichen Beischlafs nötigte, bzw. wenn er — vielleicht ausschließlich mit dem Geschlechtsakt — auf dem Geschlechtsorgan seines Opfers schwere Verletzungen, eine Geschlechtskrankheit herbeigeführt oder seine Tat zusammen mit anderen Verbrechen (z. B. mit Diebstahl, Raub) begangen hat. Im Falle einer Verbrechenskonkurrenz hat die für das schwerere Verbrechen zugemessene Strafe auch die Strafe der milder zu bestrafenden Notzucht verzehrt. In anderen Fällen galt die Verbrechenskonkurrenz als ein Straferhöhungsgrund.

Der Verüber der Notzucht konnte, als eine Folge der Natur des Verhaltens der Ausführung, in seiner Eigenschaft als Täter, nur ein *Mann* sein, *der fähig war* mit jemandem *geschlechtlich zu verkehren*. Die Tätigkeit eines *Teilnehmers* konnte aber von einem jeden *Mann* oder einer jeden *Frau* entfaltet werden.

Dies war kein Antragsdelikt, sondern es war *von Amts wegen verfolgbar*.

§ 2. Beweisführung und Strafe der Notzucht

Im Laufe des Gerichtsverfahrens war es zu beweisen, ob der Geschlechtsverkehr wirklich durch Gewalt oder durch Drohung genötigt wurde; ob die Verletzte laut schreiend um Hilfe bat und ob die Nötigung Spuren hinterließ. Der Täter konnte zur allgemeinen Strafe in diesen Fällen, nämlich zur Enthauptung mit dem Henkerschwert gerichtet werden, wenn sein Verbrechen (und natürlich auch seine Schuld), dem *gebundenen Beweisverfahren* entsprechend, der allgemeinen Regel nach, mit seinem Geständnis oder mit der übereinstimmenden Aussage von mindestens zwei glaubwürdigen Augen- oder mindestens Ohrenzeugen völlig nachgewiesen wurden und die Milderungsumstände fehlten, bzw. sie von den erschwerenden Umständen überholt wurden. Im Laufe des Verfahrens wurden auch die Beweisstücke und Indizien geprüft und bewertet. Aber ausschließlich aufgrund dieser konnte die gewöhnliche Strafe nicht mehr rechtmäßig zugemessen werden oder vielleicht nur wenn außer diesen die Beschwerde der Verletzte auch durch die Aussage mindestens eines glaubhaften Zeugen unterstützt wurde.

Ohne einen Anspruch auf die Vollständigkeit zu erheben, ist es zu erwähnen, daß es als ein *erschwerender Umstand* galt, wenn die Notzucht vom Verüber in Konkurrenz mit einem anderen Verbrechen, an einer heiligen Stelle, mit einer besonderen Niederträchtigkeit, wiederholt, die Achtung des Opfers verletzend, nachts,

mit dem Vertrauen der Verletzten Mißbrauch treibend ausgeführt wurde. Es waren hingegen als *Milderungsgründe* bewertet: die Minderjährigkeit des Täters, sein Alter, sein freiwilliger Rücktritt, sein anständiges Vorleben, seine gute Reputation, seine leidenschaftliche Liebe, die in eine Verrücktheit ausgeartet ist (*amor in amentiam degenerans*), seine starke, aber die Zurechnungsfähigkeit nicht ausschließende, außergewöhnliche, nicht vorsätzlich herbeigeführte Betrunkenheit, sowie wenn er nur eine mildere Gewalt antat, oder wenn die Verletzte früher schon von einem anderen Mann entjungfernt geworden war und auch wenn die Vergewaltigte gewillt war den Täter zu heiraten.

Die gesetzmäßige Strafe der Notzucht war die Enthauptung. Mindestens die Juristen haben aber diese Strafe für zu hart gehalten. Dies ist durch die Tatsache bewiesen, daß die Strafe der vollendeten Grundvariante der Notzucht durch die ungarischen Strafgesetzbuchsentwürfe von 1795, 1827 und 1843 gleichförmig in einer Freiheitsstrafe bis zu sechs Jahren maximiert wurde. In der Gerichtspraxis kommen bezeichnend noch mildere Strafen vor. Die Zumessung einer Strafe von zwei Jahren zählte schon für eine Seltenheit. Es ist jedoch wahr, daß den derzeitigen Gefängnisverhältnissen (verschärft durch Fasten wöchentlich zwei Tage lang auf Wasser und Brot, Ertragung von 25—25 Stock- oder Knutenschlägen gewöhnlich vierteljährlich, Überfülltheit) zufolge diese Lage mit der heutigen Freiheitsstrafe ähnlicher Zeitdauer nicht zu identifizieren ist.

Felelős kiadó: Dr. Kovács István
Készült: linószedéssel, íves magasnyomással, 3 A5 ív terjedelemben,
az MSZ 5601—59 és 5602—55 szabvány szerint.
Példányszám: 525

77-956 — Szegedi Nyomda — Felelős vezető: Dobó József igazgató